

RESEARCH

FOCUS

ปีที่ 2 ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน 2568

บทความวิจัยสำหรับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและคณะกรรมการ

การจัดการความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า ในประเทศไทย

- การศึกษาบทบาทสถานภาพของช้างป่า ความขัดแย้งและการดำเนินการอนุรักษ์ในประเทศไทย
- มาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทระหว่างช้างป่ากับคน ศึกษากรณีพื้นที่อุทยานแห่งชาติป่าเขาใหญ่-ดงพญาเย็น
- การแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบหลักเกณฑ์และมาตรการเยียวยาความเสียหายจากภัยช้างป่าให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ
- การศึกษาแนวทางพัฒนาศักยภาพองค์กรปกครองท้องถิ่นเพื่อจัดการความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ชุมชนภาคตะวันออก ประเทศไทย
- การจัดการปัญหาช้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกิน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลป่าเต็งอำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี

กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

0 2242 5900 ต่อ 5761

คำนำ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นหน่วยงานสนับสนุน การปฏิบัติงานของฝ่ายนิติบัญญัติ ในส่วนของภารกิจด้านการวิจัยรับผิดชอบโดยกลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สำนักวิชาการ ปฏิบัติหน้าที่ด้านการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยและการเผยแพร่ข้อมูลการวิจัย ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อวงงานรัฐสภาและสาธารณชน จากบทบาทและหน้าที่ดังกล่าว กลุ่มงานวิจัยและพัฒนาจึงได้พิจารณาคัดเลือกผลงานวิจัยด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม โดยนำเสนอในรูปแบบบทความวิจัย ทั้งนี้ เพื่อให้ผลงานวิจัยเป็นกลไกสำคัญด้านวิชาการและมีการนำไปใช้ ให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมได้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ในการสนับสนุนการปฏิบัติงาน ให้กับสภาผู้แทนราษฎร และภารกิจงานของคณะกรรมการต่าง ๆ ที่มีบทบาทหน้าที่ในการพิจารณา ร่างกฎหมาย ควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน และการพิจารณาศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องตามบทบาทหน้าที่ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งบทบาทในแต่ละด้านจำเป็นต้องอาศัยข้อมูล ทางวิชาการและผลงานวิจัยเพื่อใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงประกอบการพิจารณา อันจะส่งผลสำคัญต่อการตัดสินใจ ในการทำหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล และมีความถูกต้องตามหลักวิชาการ

จากความสำคัญดังกล่าว กลุ่มงานวิจัยและพัฒนาจึงได้จัดทำบทความวิจัยสำหรับ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและคณะกรรมการ (Research Focus) ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเผยแพร่ ผลงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อวงงานรัฐสภาและเป็นข้อมูลที่สำคัญที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้า วิจัยอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถเป็นข้อมูลสนับสนุนการปฏิบัติงานให้แก่สมาชิกรัฐสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการ บุคคลในวงงานรัฐสภา รวมถึงประชาชนผู้สนใจทั่วไป โดยนำเสนอในรูปแบบของบทความวิจัยที่มุ่งเน้น ความถูกต้อง ครบถ้วน กระชับและเข้าใจง่าย พร้อมมีบทสรุปและการวิเคราะห์ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถ นำผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรัฐสภาไปปรับใช้ได้ตรงตามความต้องการ และเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานด้าน นิติบัญญัติต่อไป

อนึ่ง ภาพปกในครั้งนี้ได้จาก <https://elephasedu.wordpress.com> จึงขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา
สำนักวิชาการ
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

สารบัญ

	หน้า
เรื่อง การศึกษาทบทวนสถานภาพของช้างป่า ความขัดแย้ง และการดำเนินการอนุรักษ์ในประเทศไทย	1
เรื่อง มาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทระหว่างช้างป่ากับคนศึกษากรณีพื้นที่อุทยานแห่งชาติป่าเขาใหญ่-ดงพญาเย็น	5
เรื่อง การแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบหลักเกณฑ์และมาตรการเยียวยาความเสียหายจากภัยช้างป่าให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ	11
เรื่อง การศึกษาแนวทางพัฒนาศักยภาพองค์กรปกครองท้องถิ่นเพื่อการจัดการความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ชุมชนภาคตะวันออก ประเทศไทย	14
เรื่อง การจัดการปัญหาช้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี	20
บทวิเคราะห์ การจัดการความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในประเทศไทย	23

Review: Status of wild elephant, conflict and conservation actions in Thailand (การศึกษาทบทวนสถานภาพของช้างป่า ความขัดแย้ง และการดำเนินการอนุรักษ์ในประเทศไทย)

วิจัยโดย รศ.ดร.รองลาภ สุขมาสรวง และคณะ
คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เรียบเรียงโดย นันทิยา ชายเกตุ
วิทยาการชำนาญการพิเศษ

ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง (Human-Elephant Conflicts: HECs) เป็นปัญหาสำคัญที่เกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากรโลกและการขยายตัวของการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวขาดการวางแผนที่คำนึงถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศและสัตว์อื่น ๆ ทำให้เกิดการสูญเสียถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ รวมถึงการขาดแคลนแหล่งอาหารและแหล่งน้ำของช้างป่า "การศึกษาทบทวนสถานภาพช้างป่า ปัญหาความขัดแย้ง และมาตรการการอนุรักษ์ในประเทศไทย" ได้นำเสนอการวิเคราะห์สถานภาพปัจจุบันของช้างป่าในประเทศไทย การศึกษาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในมิติต่าง ๆ ตลอดจนภาพรวมแนวทางการอนุรักษ์ในประเทศไทยและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวเป็นแนวทางสำคัญในการกำหนดนโยบายและมาตรการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างและส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชุมชนและช้างอย่างยั่งยืน

บทนำ

ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากรโลกและความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เพิ่มขึ้น ปัญหานี้ทวีความรุนแรงมากขึ้นเนื่องจากการขาดความเชื่อมต่อระหว่างผืนป่าซึ่งทำให้ช้างไม่สามารถเดินทางระหว่างแหล่งที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติดั้งเดิมได้ สถานการณ์ดังกล่าวไม่เพียงส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของช้างเท่านั้น แต่ยังอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพและความหลากหลายทางพันธุกรรมของประชากรช้างในระยะยาวอีกด้วย

สำหรับประเทศไทย แม้จะมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสถานภาพ ความขัดแย้ง และการอนุรักษ์ช้างอย่างต่อเนื่อง เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ปัจจุบัน พัฒนากลยุทธ์การจัดการ และหาแนวทางแก้ไขความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า แต่ยังคงมีช่องว่างในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม จึงเกิดคำถามสำคัญว่า จะนำงานวิจัยที่มีอยู่มาใช้แก้ไขปัญหายังมีประสิทธิภาพได้อย่างไร และยังคงต้องมีความรู้ใดบ้างที่จำเป็นต่อการอนุรักษ์ช้างป่าอย่างยั่งยืน

การศึกษาทบทวนสถานภาพช้างป่า ความขัดแย้ง และการอนุรักษ์ในประเทศไทย เป็นส่วนหนึ่งของโครงการจัดการถิ่นที่อยู่อาศัยและประชากรช้างในพื้นที่วิกฤตภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัย

เกษตรศาสตร์ ผลการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นภาพรวมเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันของความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างในประเทศไทย ตลอดจนช่องว่างทางความรู้ที่ยังต้องการศึกษาเพิ่มเติม รวมทั้งกรอบแนวทางการจัดการที่บูรณาการองค์ความรู้ที่มีอยู่เพื่อพัฒนาเป็นแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย อันจะนำไปสู่การกำหนด นโยบายและมาตรการที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ช้างในปัจจุบัน โดยการวิเคราะห์สถานะประชากร การกระจายตัว และรูปแบบความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างในประเทศไทย
2. ศึกษาสาเหตุและปัจจัยของความขัดแย้ง โดยการระบุปัจจัยทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจสังคม และนิเวศวิทยาที่ส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง
3. ประเมินแนวทางการจัดการที่ดำเนินการอยู่ โดยการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของมาตรการป้องกัน บรรเทา และจัดการความขัดแย้งที่ใช้ในปัจจุบัน
4. พัฒนาแนวทางการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดยการเสนอกลยุทธ์การจัดการพื้นที่และทรัพยากรที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันระหว่างคนและช้าง

5. เสนอแนะการปฏิรูปเชิงนโยบายที่บูรณาการ การอนุรักษ์ช้างกับการพัฒนาชุมชน

ผลการศึกษา สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

1. จำนวนประชากรช้างและการกระจายตัวของ ช้างในปัจจุบัน ช้างเอเชียมีประมาณ 48,323-51,680 ตัว อาศัยอยู่ในถิ่นที่อยู่อาศัยซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 486,800 ตารางกิโลเมตร ความหนาแน่นของประชากร ช้างป่าประมาณ 0.10 ตัวต่อตารางกิโลเมตร หรือ 10 ตัว ต่อ 100 ตารางกิโลเมตร การกระจายตัวของช้างป่าในถิ่น ที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติในปัจจุบันเริ่มจากภาคตะวันตก ของอินเดีย ศรีลังกา เนปาล ภูฏาน บังกลาเทศ เมียนมาร์ ไทย และจีน รวมทั้งลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย เกาะสุมาตรา และบอร์เนียว รวมทั้งสิ้น 13 ประเทศ

2. สถานการณ์ประชากรช้างในประเทศไทย

2.1 ช้างเลี้ยง ประเทศไทยมีประชากรช้างเลี้ยง 13,397 ตัว ในปี พ.ศ. 2494 ต่อมาลดลงอย่างต่อเนื่อง เหลือเพียง 2,681 ตัว ในปี พ.ศ. 2544 โดยมีสาเหตุหลัก คือ อัตรากาการเกิดของช้างเลี้ยงต่ำกว่าที่ควรจะเป็น นอกจากนี้ ยังพบว่ามีส่วนของช้างเลี้ยงที่มีอายุมากในประชากร ช้างเลี้ยงทั้งหมดสูงมาก และจำนวนช้างเพศเมียวัยเจริญพันธุ์ ที่ไม่ได้สืบพันธุ์ได้เพิ่มขึ้นด้วย ทั้งนี้ ช้างเลี้ยงในประเทศไทย ถูกเลี้ยงในสถานที่ที่ให้บริการทัวร์สำหรับนักท่องเที่ยว ข้อมูลในปี พ.ศ. 2565 พบว่า พื้นที่ที่พบช้างเลี้ยง มากที่สุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (1,390 ตัว) รองลงมา คือ ภาคเหนือ (1,278 ตัว) ภาคใต้ (1,060 ตัว) และภาคกลาง (597 ตัว)

2.2 ช้างป่า ประชากรช้างป่าในประเทศไทย มีจำนวนประมาณ 4,013-4,422 ตัว กระจายอยู่ใน 71 พื้นที่คุ้มครอง ครอบคลุมพื้นที่อาศัยรวม 56,270 ตารางกิโลเมตร โดยสามารถจำแนกตามกลุ่มป่าหลัก 6 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มป่าตะวันตก มีช้างป่าอาศัยอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ทับเสลา-ห้วยระบำ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ อุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ และเขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรฝั่งตะวันออก

2) กลุ่มป่าแก่งกระจาน มีช้างป่าเฉพาะ ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานและกุยบุรีเท่านั้น

3) กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ช้างป่า ส่วนใหญ่อาศัยในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

4) กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว มีช้างป่า อาศัยในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว ภูหลวง และอุทยาน แห่งชาติภูกระดึง

5) กลุ่มป่าตะวันออก มีช้างป่าอยู่ในเขต รักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนและพื้นที่ต่อเนื่อง

6) กลุ่มป่าคลองแสง-เขาสก มีช้างป่า ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง คลองยัน และอุทยาน แห่งชาติแก่งกรุง ทั้งนี้ กลุ่มป่าตะวันตกมีประชากรช้างป่า มากที่สุด (1,022 ตัว) ครอบคลุมพื้นที่ใหญ่ที่สุด (18,300.41 ตารางกิโลเมตร) รองลงมา คือ กลุ่มป่า ภูเขียว-น้ำหนาว (713 ตัว) กลุ่มป่าแก่งกระจาน (600 ตัว) และกลุ่มป่าตะวันออก (592 ตัว) ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ช้างป่ามีการกระจายตัวนอกเขตพื้นที่คุ้มครองในบางพื้นที่ ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง

3. สาเหตุความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า เกิดจากปัจจัยที่ซับซ้อนหลายประการ ทั้งด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจสังคม และนิเวศวิทยา ความขัดแย้งนี้ไม่เพียง เป็นประเด็นสำคัญด้านการอนุรักษ์ แต่ยังเป็นปัญหา ทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ส่งผลกระทบต่ออย่างมี นัยสำคัญ โดยในเอเชียมีผู้เสียชีวิตประมาณ 575-650 คนและช้างป่าเสียชีวิต 380-400 ตัวต่อปีจากความ ขัดแย้งนี้

สำหรับประเทศไทย จากข้อมูลปี 2560-2563 พบการออกนอกพื้นที่ของช้างป่า 19,605 ครั้ง (เฉลี่ย 4,901 ครั้งต่อปี) ก่อให้เกิดความเสียหายต่อพืชผลและ ทรัพย์สิน 3,793 ครั้ง มีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิต 162 คน และช้างป่าบาดเจ็บหรือเสียชีวิต 99 ตัว โดยกลุ่มป่า ตะวันออกเป็นพื้นที่วิกฤตที่สุด รองลงมา คือ กลุ่มป่า แก่งกระจานและกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ นอกจากนี้ กลุ่มป่าตะวันออกยังมีจำนวนผู้บาดเจ็บและเสียชีวิต มากที่สุด (111 คน) และมีช้างป่าบาดเจ็บและเสียชีวิต สูงที่สุด (46 ตัว) ด้วย

4. แนวทางการบรรเทาความขัดแย้งระหว่างคน กับช้างป่า การเพิ่มขึ้นของเหตุการณ์ช้างป่าออกนอก พื้นที่คุ้มครองเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย ของคน มีความถี่มากขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งการ บรรเทาความขัดแย้งนี้มีหลายแนวทางมีการนำมาใช้และ พัฒนาอย่างต่อเนื่อง

วิธีการป้องกันแบบดั้งเดิม ได้แก่ การใช้เสียงไล่ช้าง การสร้างคูกันช้าง การปลูกพืชเป็นแนวกัน และการสร้างรั้วไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ พบว่ามีประสิทธิภาพในการปกป้องพืชผลและความปลอดภัยของชุมชน นอกจากนี้ การใช้สารจากพริกและสารที่หลั่งจากช้างตัวผู้เพื่อไล่ช้าง ได้รับการทดสอบว่าสามารถช่วยไล่ช้างได้ นอกจากนี้ ยังมีการแบ่งปันผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดตั้งหน่วยควบคุมช้างป่าที่เป็นปัญหา และการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเหมาะสม ในส่วนของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้ดำเนินมาตรการครอบคลุมหลายด้าน ทั้งการจัดการถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่า การสร้างแหล่งน้ำและอาหาร การติดตั้งรั้วไฟฟ้าและรั้วรังผึ้ง การจัดตั้งทีมติดตามช้างป่า ตลอดจนการช่วยเหลือชุมชนที่ได้รับผลกระทบ

5. การจัดการถิ่นที่อยู่อาศัยสำหรับช้างป่า จากการศึกษาพบว่า โครงสร้างพื้นฐานของคนโดยเฉพาะถนน ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของช้าง ทำให้ช้างป่าเปลี่ยนแปลงรูปแบบการหากิน และเพิ่มโอกาสการเกิดความขัดแย้งกับคน ช้างป่ามักใช้พื้นที่ป่าที่ถูกรบกวนและเสื่อมโทรมมากกว่าถิ่นที่อยู่อาศัยที่สมบูรณ์ ดังนั้น กลยุทธ์การอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพ ควรมุ่งเน้นการรักษาพื้นที่อนุรักษ์ขนาดใหญ่ การสร้างแนวเชื่อมต่อระหว่างผืนป่าผ่านเส้นทางสัตว์ป่า การจัดการโป่งเกลือเพื่อดึงดูดช้างเข้าสู่พื้นที่ปลอดภัย และการอนุรักษ์แหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นมาตรการสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันระหว่างคนและช้างป่าในภูมิทัศน์ที่ใช้ร่วมกัน

6. การอยู่ร่วมกันระหว่างคนและช้างอย่างยั่งยืน แผนปฏิบัติการช้างเอเชีย 10 ปี (พ.ศ. 2563-2572) ได้กำหนดวัตถุประสงค์หลักเพื่อลดอัตราการเสียชีวิตของช้าง สร้างการเชื่อมต่อถิ่นที่อยู่อาศัย เสริมสร้างความเข้มแข็งในการอนุรักษ์ และส่งเสริมการติดตามช้างป่าระยะยาว โดยมุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างคนและช้างในพื้นที่ความขัดแย้ง จึงมีการดำเนินมาตรการต่าง ๆ เช่น การทำรั้วรังผึ้งและการใช้เสียงไล่ช้าง แสดงผลลัพธ์เชิงบวกในการบรรเทาความขัดแย้ง อย่างไรก็ตาม ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและความเข้าใจถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการอนุรักษ์ช้างของชุมชน ความท้าทายที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและสร้างความเข้าใจในชุมชนถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกับ

ช้างอย่างเป็นมิตร ซึ่งต้องอาศัยการศึกษา การมีส่วนร่วม และการจัดการพื้นที่อย่างยั่งยืนเพื่อความสำเร็จในระยะยาว

7. แนวทางการบรรเทาปัญหาช้างป่าในประเทศไทย กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้กำหนดยุทธศาสตร์ระยะยาว 20 ปี พ.ศ. 2561-2580 เพื่อจัดการความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ 12 กลุ่มป่าทั่วประเทศ โดยมีกลยุทธ์หลัก คือ

1) มาตรการระดับนโยบาย มุ่งเน้นการจัดการแบบบูรณาการที่ครอบคลุมการฟื้นฟูถิ่นที่อยู่อาศัย การจัดตั้งระบบเขตเขยความเสียหาย และการปรับปรุงกฎระเบียบเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการช้าง การจัดสรรพื้นที่อนุรักษ์ขนาดใหญ่ เพื่อรองรับประชากรช้าง และการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะเพื่อดูแลความเป็นอยู่ของช้างและลดความขัดแย้ง

2) มาตรการเชิงเทคนิคและป้องกัน ได้แก่ การติดตั้งรั้วไฟฟ้า การขุดคูกันช้าง การสร้างหอสังเกตการณ์ ในพื้นที่วิกฤต การติดปลอกคอ GPS เพื่อติดตามการเคลื่อนไหวของช้าง การพัฒนาระบบเตือนภัยล่วงหน้าและการจัดทำฐานข้อมูลสำหรับพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ การสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา การแบ่งปันความรู้และการนำเทคนิคป้องกันแบบนวัตกรรมมาใช้ รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งกับช้างป่า ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง

ข้อเสนอแนะ

1. การปฏิรูปนโยบายการอนุรักษ์ช้างและการจัดการพื้นที่ โดยปรับปรุงนโยบายการอนุรักษ์ช้างที่เน้นการบูรณาการระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชน พร้อมกับกระจายอำนาจการตัดสินใจสู่ท้องถิ่น

2. การจัดการพื้นที่ โดยกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ชัดเจน สร้างแนวเชื่อมต่อระหว่างผืนป่าและจัดการแหล่งอาหารและน้ำในพื้นที่อนุรักษ์อย่างเพียงพอ

3. การพัฒนาเทคโนโลยีและการติดตาม โดยพัฒนาระบบติดตามช้างด้วย GPS และระบบเตือนภัยล่วงหน้าที่มีประสิทธิภาพ เพื่อลดความขัดแย้งและสร้างความปลอดภัย

4. การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มเฝ้าระวังช้างโดยชุมชนและพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมของช้าง

5. การพัฒนาเทคโนโลยีสนับสนุนทางเศรษฐกิจ โดยพัฒนาระบบขดเชยความเสียหายที่รวดเร็วและเป็นธรรมชาติควบคู่กับการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

บทสรุปและการวิเคราะห์

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนและช้างป่าในประเทศไทย มีสาเหตุหลักเกิดจากการที่ถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่าส่วนใหญ่ตั้งอยู่นอกเขตพื้นที่คุ้มครองตามกฎหมาย ส่งผลให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกับชุมชนโดยรอบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะดำเนินมาตรการแก้ไขปัญหามากมายแนวทาง แต่ผลที่ได้รับยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา สถานการณ์ความขัดแย้งมีแนวโน้มทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการจัดการปัญหาที่เน้นการแยกตัวช้างออกจากพื้นที่ชุมชนด้วยการติดตั้งสิ่งกีดขวางทางกายภาพไม่สามารถสร้างผลลัพธ์ที่ยั่งยืนได้ ดังนั้น หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนจึงควรปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการความขัดแย้งโดยบูรณาการแนวทางการดำเนินงาน 3 ด้านหลัก ได้แก่

1. การจัดการเชิงนิเวศวิทยา โดยปรับปรุงคุณภาพถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่าให้มีความเหมาะสมสร้างแนวเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ป่าต่าง ๆ เพื่อเป็นเส้นทางสัญจรธรรมชาติ และบริหารจัดการแหล่งอาหารและแหล่งน้ำในพื้นที่อนุรักษ์ให้เพียงพอต่อความต้องการของช้างป่า ซึ่งแนวทางดังกล่าวจะช่วยลดความจำเป็นในการเข้ามาหาอาหารในพื้นที่ชุมชน

2. การจัดการความขัดแย้งด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยการใช้ระบบติดตามตำแหน่งช้างผ่านเทคโนโลยี GPS ระบบแจ้งเตือนภัยล่วงหน้าร่วมกับเครือข่ายชุมชนเฝ้าระวัง ซึ่งการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเหล่านี้จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันและลดความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น

3. การจัดการเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งมุ่งเน้นการชดเชยความเสียหายอย่างเป็นธรรมและรวดเร็ว การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน และการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้ชุมชน

เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีแรงจูงใจในการร่วมอนุรักษ์ช้างป่า

นอกจากนี้ ต้องมีการปฏิรูปนโยบายที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจการตัดสินใจสู่ระดับท้องถิ่น การจัดการการใช้ที่ดินที่มีความชัดเจน และการกำหนดเป้าหมายประชากรช้างในแต่ละพื้นที่อย่างเหมาะสม การสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ช้างกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ตลอดจนบูรณาการการอนุรักษ์เข้ากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ซึ่งต้องการการวัดผลอย่างเป็นระบบและการปรับเปลี่ยนแผนงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

ทั้งนี้ ผลการวิจัยที่ได้นำเสนอไปข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของบทสรุปในประเด็นที่สำคัญ หากผู้อ่านมีความสนใจต้องการศึกษารายละเอียดเพิ่มเติม สามารถสืบค้นได้ตาม QR Code ที่แนบมาท้ายบทความนี้

บรรณานุกรม

รองลาภ สุขมาสรวง และคณะ.(2567). Review: Status of wild elephant, conflict and conservation actions in Thailand (การศึกษาทบทวนสถานภาพของช้างป่า ความขัดแย้ง และการดำเนินการอนุรักษ์ในประเทศไทย). สืบค้น 12 เมษายน 2568 จาก https://www.researchgate.net/publication/379979689_Review_Status_of_wild_elephant_conflict_and_conservation_actions_in_Thailand

ศึกษารายละเอียดของรายงานการวิจัยได้ที่

มาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทระหว่างช้างป่ากับคน ศึกษากรณีพื้นที่อุทยานแห่งชาติป่าเขาใหญ่-ดงพญาเย็น

วิจัยโดย ภูติท โทณผลิน
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เรียบเรียงโดย ปกัษญา อินสิงห์
วิทยากรปฏิบัติการ

สภาพความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนในพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่-ดงพญาเย็น มีปัจจัยมาจากสภาพภูมิประเทศและระบบนิเวศที่เปลี่ยนแปลงไป ช้างป่าต้องออกมาหากินในพื้นที่การเกษตรของประชาชน สร้างความเสียหายต่อทรัพย์สิน ชีวิตและพืชผลทางเกษตร การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนยังคงใช้ความรุนแรง ทำให้ช้างป่ากับคนไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ การมีมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมจะช่วยในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนของประเทศไทย

บทนำ

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนในประเทศไทยมีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และด้วยสภาพถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่าในเกือบทุกแห่งที่เหลือน้อยอยู่ในประเทศ มีขนาดลดลงจากเดิมเป็นอย่างมาก มีลักษณะเป็นการถูกแบ่งแยกและการตัดผ่านพื้นที่ป่าธรรมชาติออกจากกันโดยสิ้นเชิง ทำให้พื้นที่อยู่อาศัยและการหาอาหารของช้างป่าตามธรรมชาติไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต รวมถึงการขยายตัวของชุมชน การก่อสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน การก่อสร้างเส้นทางคมนาคม การก่อสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ตลอดจนการรบกวนจากกิจกรรมของมนุษย์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การล่าสัตว์ การเผาป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ส่งผลให้ถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่าลดน้อยลงและเกิดความเสื่อมโทรมจนขาดความเหมาะสมในการดำรงชีวิตอยู่ตามธรรมชาติ

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่-ดงพญาเย็น ซึ่งมีขนาดพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่ 1,353,471.53 ไร่ หรือ 2,165.55 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตครอบคลุม 4 จังหวัด คือ สระบุรี นครราชสีมา ปราจีนบุรี และนครนายก โดยความขัดแย้งส่วนใหญ่เป็นกรณีปัญหาช้างป่าบุกรุกพื้นที่ การทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว รวมถึงปัญหาช้างป่าทำร้ายคนในพื้นที่แนวรอบป่าอนุรักษ์ ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลที่ผ่านมาจากศูนย์อำนวยการแก้ไขปัญหาช้างป่ารบกวนประชาชน สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 7 (นครราชสีมา) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช พบว่า ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีจำนวนช้างป่าออกจากพื้นที่ตั้งแต่ พ.ศ. 2555-2562 ซึ่งเป็นข้อมูลล่าสุด จำนวน 1,470 ครั้ง

มีการทำลายทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่จำนวน 24 ราย จำนวนผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการทำลายพื้นที่ทางการเกษตร จำนวน 436 ราย และเสียชีวิตจากการถูกช้างป่าทำร้าย จำนวน 1 ราย ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีความขัดแย้งในระดับรุนแรงมากที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย

สาธารณรัฐอินเดียและสาธารณรัฐประชาชนจีนมีการกำหนดนโยบายและมาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนที่ชัดเจน โดยมีการกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกัน สอดคล้องต่อการดำรงชีวิตของทั้งช้างป่าและคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น งานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจึงศึกษาถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนของต่างประเทศเปรียบเทียบกับประเทศไทย เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทระหว่างช้างป่ากับประชาชนของประเทศไทยเพื่อให้เกิดความเหมาะสมระหว่างคนและสัตว์ป่าให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ตามธรรมชาติอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงความสำคัญ สถานการณ์ และสภาพปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า
2. เพื่อศึกษาถึงปัญหาทางนโยบายและกฎหมาย และแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนของต่างประเทศ
3. เพื่อศึกษาถึงปัญหาทางนโยบายและกฎหมาย และแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนของประเทศไทย

4. เพื่อเสนอแนะแนวทางและมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนในประเทศไทย

ผลการวิจัย

1. ความสำคัญ สถานการณ์ และสภาพปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า

สถานะของช้างป่าในประเทศไทยถือเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองในลำดับที่ 127 ตามกฎกระทรวงกำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง พ.ศ. 2546 ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ในปัจจุบันการอนุรักษ์และคุ้มครองช้างป่าในประเทศไทยมีพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 เป็นกฎหมายที่ให้การคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่า โดยพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 บัญญัติข้อห้ามในการล่าสัตว์ป่าในมาตรา 12 ทั้งในและนอกพื้นที่เขตอนุรักษ์

สาเหตุหลักที่ช้างป่าตายจากความขัดแย้ง คือ รั้วไฟฟ้า รongลงมา คือ ถูกรถยนต์ชนในเขตชุมชน สาเหตุของช้างป่าบาดเจ็บสูงสุด คือ ถูกรถยนต์ชนและถูกทำร้าย ในขณะที่คนกำลังผลักดันช้างออกจากพื้นที่เกษตรกรรม ส่วนด้านสาเหตุของคนบาดเจ็บและเสียชีวิต หลัก ๆ มาจากถูกช้างทำร้ายขณะทำการผลักดัน และถูกช้างทำร้ายขณะสัญจร นอกจากนี้ อีกสาเหตุสำคัญ คือ ช้างป่าอยู่ในพื้นที่ที่โดยรอบถูกแวดล้อมด้วยพื้นที่เกษตรและชุมชนทำให้ไม่สามารถหากินได้อย่างอิสระดั้งเดิม ทำให้ช้างป่าออกมานอกพื้นที่สร้างความเสียหายต่อพืชผลการเกษตร

สภาพความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนในพื้นที่เขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่-ดงพญาเย็น มีปัจจัยมาจากสภาพภูมิประเทศและระบบนิเวศที่เปลี่ยนแปลง ทำให้ช้างป่าต้องออกมาหากินในพื้นที่การเกษตรของประชาชนสร้างความเสียหายต่อทรัพย์สินชีวิต และพืชผลทางเกษตร การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนยังคงใช้ความรุนแรง ช้างป่ากับคนไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ โดยในปัจจุบันได้มีการนำเครื่องมือมาทำร้ายช้างป่า เช่น รั้วไฟฟ้าแรงสูง อาวุธปืน การใส่สารเคมีในพืชผลการเกษตรที่เกินปริมาณ การทำกับดักช้าง จากการแก้ปัญหาที่ไม่เหมาะสมนี้ ส่งผลให้ปัญหาระหว่างช้างป่ากับคนยืดเยื้อมาเป็นระยะเวลานาน และมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้น เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งภาครัฐและภาคประชาชนจะต้องมีส่วนร่วม

ในการแก้ไขปัญหาในทุกมิติ แต่มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนในประเทศไทยยังมีข้อบกพร่อง มาตรการทางกฎหมายในการเยียวยาและชดเชยความเสียหายยังไม่เป็นธรรมต่อผู้ประสบภัยพิบัติและการเยียวยายังมีข้อจำกัดและหลักเกณฑ์ในการดำเนินการของกฎหมาย ขาดความชัดเจน และไม่สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น

2. นโยบายและกฎหมายต่างประเทศในการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคน

2.1 สาธารณรัฐอินเดีย

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนมีปัญหาชานาน ซึ่งปัญหาดังกล่าวอยู่ในระดับที่รุนแรงโดยสภาพปัญหาของสาธารณรัฐอินเดียมีหลายปัจจัย เช่น การเพิ่มขึ้นของประชากรมนุษย์ การเพิ่มขึ้นของประชากรช้างป่าตามธรรมชาติ การขยายพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าที่เพิ่มขึ้น รวมถึงปัญหาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าธรรมชาติเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ในอดีตสาธารณรัฐอินเดียใช้วิธีการแก้ไขปัญหาโดยให้แต่ละรัฐกำหนดมาตรการในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคน ซึ่งเป็นวิธีการแก้ไขที่ปลายเหตุและไม่ได้ทำให้ความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนลดลงแต่กลับทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นในแต่ละพื้นที่ ดังนั้น รัฐบาลกลางอินเดียจึงได้กำหนดแนวทางและมาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาช้างป่ากับคน ที่สำคัญ เช่น การกำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหาช้างป่ากับคนให้เป็นวาระแห่งชาติภายใต้ “โครงการ Project Elephant” มีวัตถุประสงค์หลักอยู่ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อปกป้องช้างป่าที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ รวมถึงเส้นทางการหาอาหาร 2) เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า และ 3) เพื่อสวัสดิภาพของช้างป่า สำหรับการป้องกันช้างป่าออกนอกเขตพื้นที่อนุรักษ์ในประเทศอินเดียมีการทำรั้วไฟฟ้า (Electric fence) แบบ 5 เส้น สูง 1.8 เมตร และแนวคูลึกลับรั้วไฟฟ้าอีก 1 ชั้น เพื่อป้องกันช้างป่าไม่ให้ออกไปนอกเขตอุทยานแห่งชาติ ทำลายพืชผลการเกษตร และป้องกันฝูงปศุสัตว์ที่จะเข้ามาหากินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนในสาธารณรัฐอินเดีย ภาครัฐได้ให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาเริ่มที่ตัวช้างป่าเป็นพิเศษ โดยมีการศึกษาวิจัยและเก็บข้อมูลทางนิเวศวิทยาของช้างป่าในการออกหากินตามธรรมชาติและมีการกำหนดเขตพื้นที่การหาอาหารและการอยู่อาศัยให้กับช้างป่า นอกจากนี้ ในปี

พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบัน สาธารณรัฐอินเดียมีการกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาในระยะยาว โดยมีการจัดตั้งโครงการ Project Elephant-MIKE (Monitoring of Illegal Killing of Elephants) ก่อตั้งขึ้นโดยอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (CITES) โดยเป็นโครงการเพื่อวัดระดับแนวโน้มและสาเหตุการตายของช้างป่าซึ่งเป็นฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจระหว่างประเทศเกี่ยวกับการอนุรักษ์ช้างในเอเชีย ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาที่ตรงจุดและตรงตามสภาพปัญหาของความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคน ทั้งนี้ จากการดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้ปัญหาความขัดแย้ง ระหว่างช้างป่ากับคนมีจำนวนที่ลดลงอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 สาธารณรัฐประชาชนจีน

จากการที่ช้างถูกฆ่าตายมากกว่า 30,000 ตัวต่อปี ซึ่งมีสาเหตุมาจากความต้องการช้าง สาธารณรัฐประชาชนจีนได้มีมาตรการทางกฎหมายในการบริหารจัดการสัตว์ป่ารวมถึงช้างป่า คือ Law of the People's Republic of China on the Protection of Wildlife 1988 หรือพระราชบัญญัติว่าด้วยการคุ้มครองสัตว์ป่า ค.ศ. 1998 ซึ่งมีข้อสังเกตที่สำคัญ คือ มาตรา 14 ที่มีการกำหนดว่า ถ้าหากการคุ้มครองสัตว์ป่าภายใต้การคุ้มครองของรัฐพิเศษ หรือท้องถิ่นก่อให้เกิดความเสียหายต่อพืชผลทางการเกษตรหรือความสูญเสียอย่างอื่น ในมาตรานี้กำหนดให้หน่วยราชการส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ชดใช้ในค่าเสียหายต่าง ๆ โดยรัฐบาลของจังหวัด เขตปกครองตนเอง และเทศบาลโดยตรงภายใต้รัฐบาลกลาง ซึ่งถือเป็นการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสัตว์ป่าอย่างเป็นทางการ โดยให้หน่วยงานรัฐเป็นผู้มีหน้าที่ต้องชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสัตว์ป่ารวมถึงช้างป่า นอกจากนี้ ภายใต้พระราชบัญญัติดังกล่าว มีการดำเนินการภายใต้ชื่อโครงการ Elephant Canteens แต่ยังคงมีการโต้แย้งจากเกษตรกรว่าเงินชดเชยเหล่านี้ไม่เพียงพอต่อมูลค่าความเสียหายที่ได้รับเมื่อเปรียบเทียบกับราคาตลาดของพืชผลดังกล่าว ทำให้ทางการสาธารณรัฐประชาชนจีนและนักสิ่งแวดล้อมพยายามร่วมกันสร้าง “โรงอาหารช้าง” เพื่อป้องกันความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างให้อยู่ในพื้นที่ปลอดภัย ห่างไกลจากการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในระดับชาติกฎหมายของสาธารณรัฐประชาชนจีนว่าด้วยการคุ้มครองสัตว์ป่าถูกนำมาใช้ในปี ค.ศ. 1998 โดยมีการระบุว่าช้างเอเชียเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองชั้นหนึ่ง ในมาตรา 31

กฎหมายฉบับนี้ระบุว่า “ผู้ใดที่ลักลอบจับหรือฆ่าสัตว์ป่าภายใต้การคุ้มครองพิเศษของรัฐจะถูกดำเนินคดีในความผิดทางอาญา” หากเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการลักลอบล่าช้างในจีนต้องได้รับโทษประหารชีวิต ทำให้กฎหมายอาญาของสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นกฎหมายที่เข้มงวดที่สุดในการต่อต้านการล่าสัตว์ในประเทศ

3. นโยบายของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องในการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคน

3.1 แผนการจัดการช้างป่า พ.ศ. 2561-2580 (20 ปี) โดยกำหนด 6 ยุทธศาสตร์เพื่อแก้ไขปัญหาช้างป่าที่เกิดขึ้นและมีเป้าหมายให้ประชากรช้างป่ามีปริมาณที่สมดุล ขจัดปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า คุ้มครองป้องกันการกระทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับช้างป่า เกิดการอนุรักษ์และจัดการช้างป่าอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน รวมถึงเป็นต้นแบบการจัดการช้างป่าในภูมิภาคเอเชีย โดยกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้ดำเนินการจัดการและแก้ไขปัญหาช้างป่า ภายใต้แผนการจัดการช้างป่าระดับกลุ่มป่า พ.ศ. 2563-2572 (แผน 10 ปี) มอบหมายให้หน่วยงานในสังกัดกรมอุทยานแห่งชาติฯ ในแต่ละท้องที่ที่รับผิดชอบจัดทำแผนการจัดการระดับกลุ่มป่าและมีผลบังคับใช้แล้ว จำนวน 2 กลุ่มป่า ได้แก่ แผนการจัดการช้างป่าในพื้นที่ป่ารอยต่อ 5 จังหวัด ปีงบประมาณ พ.ศ. 2561-2570 และแผนการจัดการช้างป่าในพื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563-2572 ซึ่งอนุมัติให้ใช้ปี พ.ศ. 2563 โดยอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

3.2 แผนการจัดการช้างป่าในพื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563-2572

กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่เป็นแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติของประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสระบุรี จังหวัดนครนายก จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดสระแก้ว และจังหวัดบุรีรัมย์ มีพื้นที่ประมาณ 3,874,863 ไร่ จากการสำรวจประชากรและโครงสร้างอายุของช้างป่าในกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ คาดว่ามีประชากรช้างป่าจำนวนทั้งสิ้นราว 531 ตัว โดยปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างในพื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ โดยเฉพาะอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับการประกาศเป็นมรดกโลกทางธรรมชาติด้วยคุณค่าทางด้านความหลากหลายทางชีวภาพของทั้งพืชและสัตว์ป่า เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีช้างป่าเป็นจำนวนมากและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น มีปัญหาช้างป่าบริเวณ

แนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ออกไปหาหินพีชไร่ แหล่งน้ำ และแหล่งอาหารต่าง ๆ ทำให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินของราษฎร จากปัญหาดังกล่าวที่ผ่านมา กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้มีแนวทางแก้ไขปัญหาลงในระยะเวลาสั้น ระยะเวลากลาง และระยะยาว ทั้งมีการปรับปรุงแหล่งที่อยู่อาศัยในพื้นที่ป่า เช่น การสร้างและปรับปรุงแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร แหล่งดินโป่ง ปรับปรุงคูกันช้าง จัดชุดเคลื่อนที่เร็วปฏิบัติงานร่วมกับราษฎรและอาสาสมัครในการต่อต้านช้างป่ากลับเข้าสู่พื้นที่อนุรักษ์และมีการประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจกับราษฎรมิให้ทำร้ายช้างป่า และให้ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของช้างป่า แต่การแก้ปัญหาด้วยวิธีการดังกล่าวเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าตามสถานการณ์เท่านั้น กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เล็งเห็นถึงความเร่งด่วนในการแก้ปัญหาดังกล่าว จึงได้จัดทำแผนจัดการช้างป่าในระดับกลุ่มป่า เพื่อให้ได้ข้อมูลช้างป่าและถิ่นอาศัยที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน มีการบูรณาการความร่วมมือกันในพื้นที่กลุ่มป่าที่ประสบปัญหา เพื่อกำหนดแผนงานและการจัดการที่ถูกต้องเหมาะสมในการจัดการและการแก้ไขปัญหาช้างป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยแผนการจัดการช้างป่า ในพื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ดำเนินการภายใต้กรอบระยะเวลา 10 ปี ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2563-2572 กำหนดแผนการดำเนินงานทั้งสิ้น 8 กิจกรรมหลัก แบ่งเป็น 16 กิจกรรมย่อย และมี 34 โครงการ

4. กฎหมายของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาช้างป่ากับคน

4.1 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 เพื่อให้การสงวน อนุรักษ์ คุ้มครอง และบำรุงรักษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่า และการบริหารจัดการสัตว์ป่า ทรัพยากร ธรรมชาติ ระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ดังกล่าวให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน ในพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 มีการแก้ไขเพิ่มเติมในมาตราที่สำคัญ คือ มาตรา 70 ในเรื่องของการจัดการกับสัตว์ป่า โดยมีการบัญญัติว่า ในกรณีมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อประโยชน์ในการจัดการกับสัตว์ป่าที่อยู่นอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าที่ก่อให้เกิดผลกระทบหรือสร้างความเดือดร้อนต่อประชาชนหรือเพื่อการอนุรักษ์สัตว์ป่าชนิดที่ใกล้สูญพันธุ์หรือมีความสำคัญต่อระบบนิเวศเป็นอย่างยิ่ง ให้อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชมีอำนาจกำหนดให้บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ควบคุม

เพื่อการจัดการสัตว์ป่าชนิดหรือประเภทนั้นได้โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาและมีแผนที่แสดงแนวเขตแนบท้ายประกาศด้วย

4.2 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มุ่งเน้นการสงวน อนุรักษ์ คุ้มครอง และบำรุงรักษาอุทยานแห่งชาติวนอุทยาน สวนพฤกษศาสตร์และสวนรุกขชาติและการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพ ในพื้นที่ดังกล่าวให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน ซึ่งการตราพระราชบัญญัตินี้สอดคล้องกับเงื่อนไขในการดูแลสัตว์ป่า รวมถึงช้างป่าพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ได้ กำหนดให้เป็นหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติใด ๆ มีหน้าที่ในการคุ้มครอง เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูและบำรุงรักษาอุทยานแห่งชาติโดยให้อุทยานแห่งชาติสามารถจะเรียกเก็บค่าบริการ หรือค่าตอบแทนได้ ในมาตรา 29 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 นี้แม้ไม่ได้บัญญัติให้บุคคลที่เกี่ยวข้องตามพระราชบัญญัตินี้มีหน้าที่ดูแลควบคุม หรือมีความรับผิดชอบตามกฎหมาย แต่กำหนดให้บุคคลที่เกี่ยวข้องตามที่กฎหมายบัญญัติมีหน้าที่ในการดูแลสัตว์ป่าเป็นการทั่วไป เพื่อมิให้ถูกล่า หรือถูกทำร้ายในเขตพื้นที่อุทยานที่รับผิดชอบเท่านั้น ดังนั้น ในกรณีที่ช้างป่าออกนอกพื้นที่คุ้มครองหรือกระทำความเสียหายต่อพื้นที่เกษตรกรรมหรือทรัพย์สินอื่น ๆ อุทยานแห่งชาติจึงมีหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือในเบื้องต้น ส่วนในเรื่องความเสียหาย พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติไม่ได้บัญญัติไว้แต่อย่างใด เพียงแต่ให้อำนาจหน้าที่หัวหน้าอุทยานแห่งชาติเป็นผู้ดำเนินการในการช่วยเหลือเบื้องต้นเท่านั้น

4.3 พระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า พ.ศ. 2564 สถานะของช้างป่าตามกฎหมายฉบับนี้มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อดิศัย เทโวเกล้าฯ ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ตามพระราชประเพณีและพระราชกำหนดกฎหมายที่มีสืบมาแต่โบราณ ย่อมถือว่าบรรดาช้างป่าทั้งสิ้นที่เรียกว่า ช้างโขลง หรือช้างเถื่อน ซึ่งมีอยู่ในพระราชอาณาจักรนับว่าเป็นของหลวงสำหรับแผ่นดิน ผู้ใดจะจับไปใช้สอยต้องขออนุญาตต่อรัฐบาล ซึ่งสถานะของช้างป่าในความหมายนี้ หมายถึงช้างป่าเป็นทรัพย์สินซึ่งใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์หรือทรัพย์สินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันและทรัพย์สินใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดิน

โดยเฉพาะ เป็นต้น ดังนั้น การคุ้มครองและอนุรักษ์ช้างป่า รวมถึงการแก้ไขปัญหาช้างป่ากับประชาชน จึงต้องนำ พระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า พ.ศ. 2464 มา พิจารณาด้วยเช่นกัน

5. แนวทางและมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนของประเทศไทย

5.1 ประเทศไทยยังขาดความร่วมมือในระดับประเทศ โดยธรรมชาติของช้างป่าจะมีพื้นที่หาอาหารเป็นบริเวณกว้างในการดำรงชีวิตซึ่งจะมีการเดินทางไปยังประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เมียนมา ลาว กัมพูชา ซึ่งในแผนการจัดการช้างป่า พ.ศ. 2561-2580 ยังขาดเรื่องการให้ข้อมูลพื้นฐานและการร่วมมือระดับประเทศในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคน ซึ่งควรกำหนดไว้ในแผนยุทธศาสตร์

5.2 นโยบายแผนการจัดการช้างป่าในพื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563-2572 แม้จะมีการดำเนินการจัดชุดติดตาม ผลักดัน ประชาสัมพันธ์ กรณีช้างป่าและสัตว์ป่าออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ การจัดทำแนวป้องกันสัตว์ป่าออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ การจัดทำแหล่งน้ำ แหล่งอาหารในอุทยานเขาใหญ่ การนำเทคโนโลยีเฝ้าระวังสัตว์ป่าออกหากินนอกพื้นที่โดยใช้กล้องดักถ่ายแบบเรียลไทม์เบื้องต้น แต่ขาดขาดการบูรณาการร่วมกันของหน่วยงานในพื้นที่ กำลังเจ้าหน้าที่ อุปกรณ์ยานพาหนะในการผลักดันและเคลื่อนย้าย สัตว์ป่ามีขนาดใหญ่มีไม่เพียงพอ พฤติกรรมช้างป่าในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน ส่งผลต่อการเฝ้าระวังและผลักดัน ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการปฏิบัติตัวเมื่อเจอช้างป่าและขาดการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ และงบประมาณในการดำเนินการตามแผนการจัดการช้างป่าไม่ต่อเนื่อง ปัญหาในภาพรวมของประเทศไทยเกิดจากการจัดสรรงบประมาณให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดูแล บำรุง และอนุรักษ์ช้างป่า รวมถึงการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่า นอกจากนี้ ปัญหาระดับนโยบาย ซึ่งภาครัฐยังไม่ให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ช้างป่า รวมถึงสัตว์ป่าอื่น ๆ เท่าที่ควร

5.3 กฎหมายและแนวทางการจัดการแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนของประเทศไทย ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มาตรการทางกฎหมายจะต้องเอื้อต่อการปฏิบัติและการบังคับใช้ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หากประเทศไทยมีการแก้ไขพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 โดยกำหนดให้สัตว์ป่าเป็นของรัฐ เช่น สาธารณรัฐอินเดียและสาธารณรัฐประชาชนจีน จะส่งผลให้การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนในประเทศไทยมีแนวโน้มลดลง ในบริบทของประเทศไทย ไม่จำเป็นต้องกำหนดให้สัตว์ป่าทุกชนิดเป็นของรัฐ แต่กำหนดให้เฉพาะในส่วนของสัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง สัตว์ป่าควบคุมเท่านั้น แต่หากมีการกำหนดให้ สัตว์ป่าเป็นของรัฐอาจก่อให้เกิดการฟ้องร้องคดีต่อหน่วยงานของรัฐในชั้นศาลจำนวนมาก เมื่อพิจารณาจากการเยียวยาความเสียหายผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสัตว์ป่า ซึ่งเป็นเงินบริจาคจากองค์กรเอกชนหรือประชาชนที่ร่วมบริจาคทำให้ไม่สามารถคาดการณ์จำนวนได้ในแต่ละปี จึงควรมีการแก้ไขให้เป็นรูปธรรมโดยแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 60 โดยให้มีการจัดตั้งกองทุนความเสียหายจากสัตว์ป่าโดยให้ ภาครัฐเป็นผู้ดำเนินการจ่ายค่าเสียหายหรือค่าชดเชยทั้งหมด และให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเป็นผู้จัดหารายได้เพิ่มเติมเข้ากองทุนจากค่าปรับกรณีผู้ลักลอบจับ ทำลายหรือฆ่าสัตว์ หรือค้าสัตว์ป่าเพื่อการพาณิชย์ เป็นต้น

บทสรุปและการวิเคราะห์

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับคนในประเทศไทย มีหลายสาเหตุตั้งแต่ปัญหา นโยบายที่ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ ปัญหากฎหมายที่ไม่เอื้อต่อการเรียกค่าเสียหาย เนื่องจากสัตว์ป่าตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2562 ไม่ได้กำหนดสถานะสัตว์ป่าให้เป็นของรัฐส่งผลให้กฎหมายไม่สามารถเรียกร้องต่อหน่วยงานหรือองค์ใดที่เกี่ยวข้องได้โดยตรง ปัญหาการให้ความรู้แก่ประชาชน ในการปฏิบัติกับช้างป่า นอกจากนี้ ปัญหาสำคัญ คือ พื้นที่ทำการเกษตรและมักจะมีปัญหาระหว่างคนกับช้างในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่-ดงพญาเย็น เป็นที่ดินของรัฐ โดยเกษตรกรได้รับสิทธิครอบครอง เช่น ที่ดินสิทธิทำกิน (สทก.) ที่ดินสิทธิเช่าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน (ที่ดิน ส.ป.ก.) และที่ดินภาษีบำรุงท้องที่ (ภบท 5) ที่ดินเช่า รวมถึงที่ดินในประเภททำนองเดียวกัน ส่งผลให้เกษตรกรที่ได้รับผลกระทบไม่สามารถได้รับการเยียวยาจากหน่วยงานของรัฐได้ เนื่องจากไม่ใช่เจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน

ดังนั้น เพื่อเป็นการลดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า จึงมีความจำเป็นที่ต้องปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันอย่างเป็นระบบและยั่งยืน เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์

ข้างป่ากับความปลอดภัยและคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่

แนวทางที่ควรดำเนินการ คือ การกำหนดมาตรการบริหารจัดการพื้นที่ใช้ประโยชน์ร่วมระหว่างมนุษย์กับข้างป่าอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดตั้งเขตกันชนรอบเขตอุทยานแห่งชาติหรือพื้นที่อนุรักษ์ เพื่อป้องกันการรุกรานของคนเข้าไปในพื้นที่ของข้างป่า และช่วยลดโอกาสในการเผชิญหน้าระหว่างคนกับข้างป่าอีกด้วย

นอกจากนี้ รัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณเพิ่มเติมสำหรับจัดซื้อกล้องดักถ่ายภาพแบบเรียลไทม์ เพื่อใช้ในการตรวจสอบและติดตามการเคลื่อนไหวของข้างป่าในพื้นที่เสี่ยง ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการเฝ้าระวังและเตือนภัยล่วงหน้า อีกทั้งควรมีการจัดตั้งกองทุนชดเชยความเสียหายจากข้างป่า เพื่อช่วยบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนผู้ได้รับความเสียหาย ทั้งนี้ ควรมีกกลไกในการบริหารจัดการกองทุนที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความเป็นธรรม รัฐบาลควรพิจารณานโยบายการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการ โดยจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการดูแลและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับข้างป่าในระยะยาว และการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการอยู่ร่วมกับข้างป่าแก่ประชาชนในพื้นที่เสี่ยง โดยมีการอบรม การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และการส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

ทั้งนี้ ผลการวิจัยที่ได้นำเสนอไปข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของบทสรุปในประเด็นที่สำคัญ หากผู้อ่านมีความสนใจต้องการศึกษารายละเอียดเพิ่มเติม สามารถสืบค้นได้ตาม QR Code ที่แนบมาท้ายบทความนี้

บรรณานุกรม

ภูติ โทณผลิน. (2565). มาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทระหว่างข้างป่ากับคน ศึกษา กรณีพื้นที่อุทยานแห่งชาติป่าเขาใหญ่-ดงพญาเย็น. สืบค้น 4 เมษายน 2568 จาก https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2022/TU_2022_6101034525_15886_22516.pdf

ศึกษารายละเอียดของรายงานวิจัยได้ที่

การแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบหลักเกณฑ์ และมาตรการเยียวยาความเสียหาย จากภัยช้างป่าให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ

วิจัยโดย คณะอนุกรรมการศึกษาการแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบ หลักเกณฑ์
และมาตรการเยียวยาความเสียหายจากภัยช้างป่าให้กับประชาชนที่ได้รับ
ผลกระทบ ในคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาติดตามผลการดำเนินงาน
และศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่าอย่างยั่งยืน รวมทั้งมาตรการ
เยียวยาความเสียหายให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ สภาผู้แทนราษฎร
เรียบเรียงโดย ปิยะวรรณ ปานโต
วิทยากรชำนาญการพิเศษ

ปัญหาช้างป่าบุกรุกพื้นที่ชุมชนก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน จึงจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน แม้ไม่สามารถป้องกันได้โดยตรงเหมือนภัยธรรมชาติอื่น ๆ แต่สามารถบริหารจัดการและลดผลกระทบผ่านมาตรการต่าง ๆ ได้ อาทิ การป้องกัน การเฝ้าระวัง การให้คำแนะนำ/การรับมือ การช่วยเหลือเมื่อเกิดเหตุ และการเยียวยาหรือชดเชยความเสียหายที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน

บทนำ

ปัญหาช้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำการเกษตรและที่อยู่อาศัยของประชาชนมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อพืชผลการเกษตร ทรัพย์สิน และความปลอดภัยในชีวิตของประชาชนในพื้นที่โดยรอบ เนื่องจากช้างป่ามีการเปลี่ยนแปลงเส้นทางการหากินและกระจายออกจากพื้นที่เขตอนุรักษ์เข้ามายังพื้นที่ชุมชน แม้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินมาตรการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาแล้วก็ตาม แต่ผลลัพธ์ในการลดความรุนแรงของสถานการณ์ดังกล่าวยังไม่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน

จากข้อมูลของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เมื่อ พ.ศ. 2566 ระบุว่า มีช้างป่าประมาณ 4,013–4,422 ตัว กระจายอยู่ใน 16 กลุ่มป่า และพื้นที่อนุรักษ์ 94 แห่ง และมีแนวโน้มเคลื่อนย้ายเข้าสู่พื้นที่ชุมชนมากขึ้น จึงส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยรอบพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 71 แห่ง โดยเฉพาะในกลุ่มป่าตะวันออก กลุ่มป่าตะวันตก กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว และกลุ่มป่าแก่งกระจาน และข้อมูลของสำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า ระหว่างปีงบประมาณ พ.ศ. 2563–2567 พบว่ามีผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ช้างป่าทำร้ายเฉลี่ย 27 รายต่อปี และมีผู้ได้รับบาดเจ็บหรือทุพพลภาพเฉลี่ย 21 รายต่อปี โดยในช่วงเดือนมกราคม-กันยายน พ.ศ. 2567 มีผู้เสียชีวิตสูงถึง 39 ราย มีเหตุการณ์

ช้างป่าบุกรุกสร้างความเสียหายต่อทรัพย์สิน จำนวน 384 ครั้ง และต่อพืชผลการเกษตร จำนวน 1,743 ครั้ง โดยมีมูลค่ารวมความเสียหายจากช้างป่าระหว่างปีงบประมาณ พ.ศ. 2564–2566 มากกว่า 78 ล้านบาท

อย่างไรก็ตาม การให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่า ตามระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยเงินทดรองราชการเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน พ.ศ. 2562 และหลักเกณฑ์การใช้จ่ายเงินทดรองราชการเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน พ.ศ. 2563 แม้จะครอบคลุมการช่วยเหลือในหลายด้าน แต่ยังเป็นเพียงการช่วยเหลือเบื้องต้นเท่านั้น ยังไม่ครอบคลุมถึงการเยียวยาความเสียหายตามมูลค่าที่เกิดขึ้นจริง โดยเฉพาะในกรณีของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่า ทั้งนี้ ผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจะต้องเป็นเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนและมีการปรับปรุงทะเบียนก่อนเกิดเหตุเท่านั้น อีกทั้งการช่วยเหลือยังจำกัดเฉพาะความเสียหายที่ไม่สามารถฟื้นฟูหรือเยียวยาให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้ ซึ่งข้อจำกัดดังกล่าวไม่สอดคล้องกับลักษณะความเสียหายที่เกิดจากช้างป่า เนื่องจากโดยทั่วไป ช้างป่ามักจะเข้าไปทำลายพืชผลการเกษตรเพียงบางส่วน แม้จะไม่เสียหายทั้งหมด แต่พืชที่ได้รับความเสียหายส่วนใหญ่มักเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญมากกว่า 20 ชนิด ซึ่งมีมูลค่าสูงและส่งผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกร ดังนั้น ควรมีการศึกษาแนวทางในการปรับปรุงหลักเกณฑ์และระเบียบที่เกี่ยวข้อง

รวมทั้งจัดทำมาตรการเยียวยาความเสียหายจากภัยช้างป่าให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์จริงในปัจจุบัน เพื่อให้ความช่วยเหลือเกษตรกรได้อย่างครอบคลุม เป็นธรรม และทันที่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. พิจารณาศึกษาแนวทางการแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบหลักเกณฑ์ และมาตรการเยียวยาความเสียหายจากภัยช้างป่าที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน

2. รวบรวมข้อมูลและจัดทำสรุปผลการพิจารณาศึกษา และนำเสนอรายงานการพิจารณาต่อคณะกรรมการวิชาการ วิสามัญพิจารณาติดตามผลการดำเนินงานและศึกษาแนวทาง การแก้ไขปัญหาช้างป่าอย่างยั่งยืน รวมทั้ง มาตรการเยียวยาความเสียหายให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ

ผลการวิจัย สรุปประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

1. แนวทางการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากภัยช้างป่าของคณะอนุกรรมการ สรุปได้ดังนี้

1.1 พิจารณากำหนดหลักเกณฑ์และมาตรการเยียวยาความเสียหายจากภัยช้างป่าให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบขึ้นใหม่ ซึ่งได้พิจารณาศึกษาข้อมูลและข้อเท็จจริงต่าง ๆ อย่างรอบคอบ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพความเสียหายที่เกิดขึ้นจากภัยช้างป่า เพื่อให้ความช่วยเหลือเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและตรงกับความต้องการของผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด โดยได้นำส่งข้อมูลดังกล่าวให้กับกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เพื่อใช้ในการขอจัดสรรงบประมาณรายจ่าย งบกลางรายการเงินสำรองจ่ายเพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น สำหรับการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากช้างป่าต่อไป

1.2 ศึกษาข้อมูลและแนวทางการทำประกันภัยพืชผลทางการเกษตร โดยการเชิญสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย สมาคมประกันวินาศภัยเพื่อนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการทำประกันภัยพืชผลทางการเกษตร โดยให้ดำเนินการคำนวณเบี้ยประกันภัยและรายละเอียดความคุ้มครองที่รับผิดชอบจ่ายเงินชดเชยให้แก่ผู้ได้รับความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยบริษัทประกันภัยจะเป็นผู้รับผิดชอบจ่ายเงินชดเชยให้แก่ผู้ได้รับความเสียหาย

2. ข้อมูลและจัดทำสรุปผลและรายงานการพิจารณาศึกษา

จากการพิจารณาช่วยเหลือประชาชนข้างต้นพบว่าแนวทางการช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภัยช้างป่าทั้ง 2 ประการตามข้อ 1.1 และ 1.2 คาดว่าจะใช้งบประมาณที่ใกล้เคียงกัน โดยที่ประชุมคณะอนุกรรมการมีมติว่าควรเลือกดำเนินการตามแนวทางที่ได้มีการศึกษา และกำหนดหลักเกณฑ์และมาตรการเยียวยาความเสียหายจากภัยช้างป่าให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบขึ้นใหม่ โดยให้ความสำคัญกับการกำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการให้ความช่วยเหลือที่สอดคล้องและลักษณะของความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ใช้ประกอบเพื่อขอรับการจัดสรรงบประมาณเพื่อนำมาช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากภัยช้างป่าเป็นการเฉพาะ อาทิ การให้ความช่วยเหลือในกรณีที่เกิดความเสียหายแก่ชีวิตและร่างกาย หรือกรณีพืชผลทางการเกษตรไม่ได้เสียหายโดยสิ้นเชิงได้ในอัตราที่เหมาะสม และการขอรับความช่วยเหลือไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกร ซึ่งเป็นการช่วยเหลือโดยรัฐที่ไม่มีขั้นตอนที่ซับซ้อน และมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนที่มุ่งช่วยเหลือแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบตามสถานการณ์จริง

นอกจากนี้ คณะอนุกรรมการฯ ได้มีข้อสังเกต เช่น ควรใช้งบประมาณรายจ่ายงบกลางในการชดเชยเยียวยาบรรเทาความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว มีการจัดการด้านอาหารและควบคุมประชากรช้างของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่รองรับได้ การพิจารณาหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการชดเชยความเสียหายให้ความช่วยเหลือเป็นไปอย่างเหมาะสม อาทิ ทรัพย์สินที่เป็นของวัดหรือโรงเรียน พืชผลทางการเกษตรที่ไว้บริโภคในครัวเรือน หรือค่าเสียโอกาส/ความรู้สึกล้มปลอดภัยในการประกอบอาชีพได้ตามปกติ กรมอุทยานแห่งชาติฯ ควรศึกษาอำนาจในการปรับปรุงหรือกำหนดหลักเกณฑ์และอัตราการช่วยเหลือฯ ในรูปแบบของประกาศกฎกระทรวง มีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบถึงแนวทางการขอรับการช่วยเหลือกรณีได้รับผลกระทบจากภัยช้างป่าอย่างทั่วถึง การช่วยเหลือต้องไม่จำกัดเฉพาะผู้ที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกร ซึ่งแนวทางข้างต้นต้องมีความยืดหยุ่น และสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว และปรับเปลี่ยนได้ทันที่ตามสถานการณ์จริง เพื่อลดผลกระทบ และบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทสรุปและการวิเคราะห์

การให้ความช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่าของภาครัฐที่ผ่านมา ยังคงอยู่ในระดับเบื้องต้นซึ่งไม่ครอบคลุมต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง ขณะที่รัฐสภา โดยคณะอนุกรรมการฯ ได้ตระหนักถึงปัญหาและให้ความสำคัญต่อการกำหนดมาตรการที่มีประสิทธิภาพยึดหลักความจำเป็นเร่งด่วน เพื่อหาแนวทางการชดเชยที่เป็นธรรมและสอดคล้องกับลักษณะของความเสียหาย มีการเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง/ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเข้าร่วมแสดงความเห็นและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ สามารถนำไปสู่การกำหนดนโยบายหรือมาตรการที่เป็นรูปธรรมได้ในอนาคต ผู้เรียบเรียงได้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมทั้งในประเทศและต่างประเทศ นำมาสรุปและจัดทำข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาช้างป่า โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทั้งหน่วยงานภาครัฐและประชาชนในทุกกระดับ เพื่อสร้างแนวทางการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับช้างป่าอย่างสมดุลและยั่งยืนในระยะยาว ดังนี้

1. ภาครัฐต้องดำเนินมาตรการป้องกันและเฝ้าระวังช้างป่าในทุกพื้นที่ เช่น การสร้าง “รั้วไฟฟ้าช้าง” ที่ปลอดภัยสำหรับมนุษย์และช้าง และรั้วธรรมชาติเป็นแนวกัน ในจุดเสี่ยง มีการใช้เทคโนโลยีผ่านระบบแจ้งเตือนภัยล่วงหน้า (Early Warning System) จับสัญญาณการเคลื่อนไหวเมื่อช้างเข้าใกล้บริเวณการติดตั้ง GPS (Global Positioning System) ศึกษาติดตามพฤติกรรมช้างป่าอย่างเป็นระบบ การใช้โดรน (Drones) เพื่อตรวจสอบพื้นที่ขนาดใหญ่ที่เข้าถึงยาก การเคลื่อนย้ายช้างป่าเมื่อมีจำนวนมาก รวมถึงสำรวจแหล่งอาศัยและเส้นทางเคลื่อนที่ของช้างป่าเพื่อใช้ข้อมูลวางแผนบริหารจัดการอย่างสมดุล พร้อมบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่นและชุมชนในการเฝ้าระวังและรับมือสถานการณ์ได้อย่างทันทั่วทั้ง

2. ส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าให้มีความสมบูรณ์ ทั้งในด้านระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อให้ช้างป่าสามารถดำรงชีวิตอยู่ในถิ่นอาศัยตามธรรมชาติได้ โดยต้องบริหารจัดการพื้นที่ให้มีแหล่งอาหารและน้ำที่เพียงพอ เพื่อลดแรงจูงใจไม่ให้ช้างป่ารุกล้ำเข้าใกล้ชุมชน เช่น การปลูกพืชอาหารช้างในพื้นที่กันชน การฟื้นฟูแหล่งน้ำธรรมชาติ การดูแลแนวป่าต่อเนื่องและเชื่อมโยงพื้นที่อาศัยของช้างป่า ตลอดจนส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแล พื้นฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างสมดุล

3. ติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทันทีเมื่อเกิดเหตุการณ์เกี่ยวกับช้างป่า สนับสนุนให้มีการจัดตั้งกองทุนหรือระบบการชดเชยความเสียหายจากช้างป่า ทั้งในส่วนของทรัพย์สินและการฟื้นฟูชีวิตของประชาชนที่ได้รับผลกระทบ ที่ครอบคลุมและเหมาะสมทั้งในด้านชีวิตและทรัพย์สิน เพื่อให้ผู้ได้รับผลกระทบสามารถฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

4. สนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการดูช้างและการอนุรักษ์สัตว์ป่า จะช่วยให้ชุมชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนมีแรงจูงใจในการปกป้องช้างและสัตว์ป่าอื่น ๆ อีกด้วย

ทั้งนี้ ผลการวิจัยที่นำเสนอไปข้างต้นเป็นเพียงบทสรุปในประเด็นที่สำคัญ หากผู้อ่านมีความสนใจต้องการศึกษารายละเอียดเพิ่มเติม สามารถสืบทักค้นได้ตั้ง QR Code ที่แนบมาท้ายบทความนี้

บรรณานุกรม

กองกำลังด้านจันทบุรี-ตราด, หน่วยเฉพาะกิจนาวิกโยธินจันทบุรี.

(ม.ป.ป.). องค์ความรู้ เรื่อง แนวทางการแก้ไขปัญหาคนกับช้างในพื้นที่ป่ารอยต่อ 5 จังหวัด ของ ฉ.นย. จันทบุรี.

สืบค้น 17 เมษายน 2568 จาก

<https://www.ctbdc.navy.mi.th/upload/images/files/61-05-chan.pdf>

คณะอนุกรรมการศึกษาการแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบหลักเกณฑ์และมาตรการเยียวยาความเสียหาย จากภัยช้างป่าให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ ในคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาติดตามผลการดำเนินงานและศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่าอย่างยั่งยืน รวมทั้งมาตรการเยียวยาความเสียหายให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ สภาผู้แทนราษฎร. (2567).

รายงานผลการพิจารณาศึกษาของคณะอนุกรรมการศึกษาการแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบหลักเกณฑ์ และมาตรการเยียวยาความเสียหายจากภัยช้างป่าให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ. สืบค้น 17 เมษายน 2568 จาก

<https://web.parliament.go.th/assets/portals/400/fileups/512/files/รวมรายงานผลการพิจารณาศึกษาของคณะอนุกรม.pdf>

ปัทมาวดี วงษ์เกิด, พนารัตน์ ลี้ม และ รัฐินัน บุญภาพ คอมมอน.

(2565). การสื่อสารเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ช้างสุรินทร์.

สืบค้น 17 เมษายน 2568 จาก

<https://libdoc.dpu.ac.th/thesis/Patamawadee.Wong.pdf>

ศึกษารายละเอียดของรายงานวิจัยได้ที่

การศึกษาแนวทางพัฒนาศักยภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อการจัดการความขัดแย้ง ระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย

วิจัยโดย พิเชฐ นุ่นโต และคณะ
เรียบเรียงโดย จันทมร สีหาบุญลี
วิทยากรชำนาญการพิเศษ

การจัดทำแผนหรือโครงการเพื่อจัดการช้างป่าถือเป็นภารกิจสำคัญก่อนการดำเนินงานจัดการช้างป่าในพื้นที่ ซึ่งท้องถิ่นสามารถจัดทำแผนเชิงบูรณาการร่วมกับหน่วยงานและพื้นที่ แต่การจัดการช้างป่าถือเป็นการทำงานระยะยาว ในการเปลี่ยนผ่านเชิงความรู้และยกระดับทักษะ การสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน คณะทำงานระดับนโยบายจึงควรมีการตั้งคณะทำงานหรือการประชุมอย่างต่อเนื่องเพื่อคลี่คลายบทบาทหน้าที่ของรัฐส่วนกลาง ควรมีคณะติดตามหนุนเสริมการทำงานของท้องถิ่นที่จะยกระดับเป็นต้นแบบจากส่วนกลางของทั้งสองกรม คือ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

บทนำ

ผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ การเพิ่มศักยภาพภาคีเครือข่ายท้องถิ่นเพื่อการจัดการช้างป่า นอกพื้นที่อนุรักษ์อย่างยั่งยืน พื้นที่กลุ่มป่าตะวันออก พบว่า 1) องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) บางแห่งมีความพร้อมด้านงบประมาณ แต่ยังขาดอำนาจในบทบาทหน้าที่และยังไม่ชัดเจนในระเบียบการใช้จ่ายงบประมาณเพื่อการจัดการช้างป่าโดยเฉพาะ 2) อบต. ในพื้นที่บางแห่ง เช่น อบต. ท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีชุดเฝ้าระวังช้างป่าได้รับการฝึกอบรม แต่แนวทางประสานการทำงานร่วมกันในพื้นที่โดยท้องถิ่นยังไม่เกิดขึ้น แม้จะมีกลุ่มทำงานหลายฝ่ายของอาสาจากชุมชน ทำให้เกิดข้อขัดแย้งในแนวทางการบริหารจัดการร่วมกันในท้องถิ่น สะท้อนถึงความต้องการแผนการจัดการในระดับท้องถิ่นที่ชุมชนต้องร่วมออกแบบและตัดสินใจ 3) การเยียวยา ซึ่งเป็นประเด็นที่ท้องถิ่นให้ความสนใจ กระบวนการในการเยียวยาที่ท้องถิ่นสามารถทำได้ แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจระเบียบขั้นตอนที่มีความเชื่อมโยงกับหน่วยงานอื่น ๆ ในท้องถิ่น เช่น กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) จังหวัด และท้องถิ่นยังไม่กล้าเบิกจ่ายเพื่อช่วยเหลือเยียวยา เนื่องจากเกรงปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินในเรื่องของระเบียบการใช้จ่าย

การแก้ไขปัญหาสัตว์ป่าที่ได้รับผลกระทบหรือสร้างความเดือดร้อนต่อประชาชน ดำเนินการโดยการ

กระจายอำนาจด้านการจัดการสัตว์ป่าให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเจ้าของงานหรือผู้ช่วยพนักงานผ่านการพิจารณาของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้เปิดช่องให้ท้องถิ่นสามารถแก้ไขข้อติดขัดที่ผ่านมา โดยการทำแผนการจัดการ ตั้งชุดเฝ้าระวังป้องกันช้างป่าอย่างถูกต้องตามกฎหมาย รวบรวมข้อมูลและติดตามสถานการณ์ตั้งระบบแจ้งเตือนให้ความช่วยเหลือสัตว์ป่าตามหลักวิชาการ และการดูแลปรับปรุงแหล่งอาศัยสัตว์ป่าตามธรรมชาติ ภารกิจเหล่านี้เป็นภารกิจใหม่ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังขาดความรู้ความเข้าใจทั้งทางด้านกฎหมาย งบประมาณ และแนวทางการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับภารกิจใหม่ตามประกาศการกระจายอำนาจ

อย่างไรก็ตาม ปัญหาและอุปสรรคของการกระจายอำนาจด้านการจัดการสัตว์ป่า มี 4 ประการ ได้แก่ 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาสัตว์ป่า 2) บุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีไม่เพียงพอ 3) เนื่องจากแนวทางการดำเนินงานยังไม่ชัดเจนทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่กล้าดำเนินงานเพราะเกรงว่าจะขัดต่อกฎหมาย และ 4) งบประมาณยังไม่ได้อยู่ในรูปแบบถ่ายโอนภารกิจ จึงยังขาดรูปแบบที่ชัดเจนในการใช้จ่ายงบประมาณ เป็นงบประมาณส่วนการจัดการที่ควรได้รับจัดสรรเพิ่มเติม ซึ่งประเด็น

ดังกล่าว ถือเป็นโจทย์สำคัญในการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเข้าร่วม (Co-management) ในการจัดการข้างป่านอกพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่ชุมชน

การวิจัยถือเป็นหมุดหมายแรกที่จะช่วยเพิ่มแนวทางการบริหารจัดการสัตว์ป่าโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งตรงกับแนวทางของสากลที่ท้องถิ่นควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อให้มีประสิทธิภาพเป็นธรรม และประชาชนสามารถปรับตัว รับมือ และจัดการกับข้างป่าและสัตว์ป่าได้อย่างยั่งยืนเกิดสันติสุขท่ามกลางพื้นที่บ้านคนกับข้างป่าที่ต้องอยู่บนโลกผืนเดียวกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อทบทวนสถานภาพความรู้ด้านการจัดการความขัดแย้งระหว่างคนกับข้างระดับองค์กรในประเทศไทย โดยเชื่อมโยงกับโอกาสในการเติมเต็มช่องว่างการบริหารจัดการข้างป่าในชุมชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. เพื่อศึกษาและพัฒนากรอบแนวคิดเบื้องต้นในการบริหารจัดการความขัดแย้งระหว่างคนกับข้างป่าในพื้นที่ชุมชน โดยวิเคราะห์ถึงช่องว่าง ข้อจำกัด และความต้องการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการความขัดแย้งระหว่างคนกับข้างร่วมกับชุมชน

3. เพื่อประเมินศักยภาพและสถานการณ์คนกับข้างเบื้องต้นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบนฐานภูมิวิเวศสังคมของข้างป่าและมนุษย์

ในการศึกษามุ่งเน้นที่จะช่วยสนับสนุนการลดช่องว่างที่สำคัญขององค์ความรู้และการบริหารจัดการในระดับองค์กร ผ่านการศึกษาเพื่อพัฒนากรอบการบริหารจัดการ (Management Framework) และแนวทางการบริหารจัดการข้างป่าในพื้นที่ชุมชน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผ่านการวิจัยเชิงทบทวนวรรณกรรม การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น และสร้างกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมศึกษาหรือเป็นทีมวิจัยและสร้างกระบวนการสังเคราะห์และปรับกรอบการทำงานเป็น Prototype Framework ผ่านการวิเคราะห์ช่องว่างจากงานวิจัย การเก็บข้อมูลร่วม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้พื้นที่เป้าหมายของการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

4 จังหวัด 6 อปท. ได้แก่ 1) องค์การบริหารส่วนตำบลวังท่าช้าง อ.กบินทร์บุรี จ.ปราจีนบุรี 2) องค์การบริหารส่วนตำบลคลองตะเกรา อ.ท่าตะเกียบ จ.ฉะเชิงเทรา 3) องค์การบริหารส่วนตำบลชุมแสง อ.วังจันทร์ จ.ระยอง 4) เทศบาลตำบลทับไทร 5) เทศบาลตำบลโป่งน้ำร้อน และ 6) องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งน้ำร้อน อ.โป่งน้ำร้อน จ.จันทบุรี

ผลการศึกษวิจัย

นโยบายการจัดการข้างป่าในพื้นที่รับผิดชอบองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

จากการสังเคราะห์ข้อมูล พบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) มีนโยบายที่ตรงกัน คือ “นโยบายพาข้างกลับคืนสู่ป่าอนุรักษ์ ข้างป่าไม่สามารถอยู่ร่วมกับคนในพื้นที่ชุมชนได้” กล่าวคือ

องค์การบริหารส่วนตำบลวังท่าช้าง จังหวัดปราจีนบุรี มีนโยบาย “การเอาข้างป่าออกจากพื้นที่ชุมชน” ด้วยแนวทาง 1) ข้างป่าจะต้องไม่ทำร้ายคน 2) ข้างป่าจะต้องไม่ทำลายทรัพย์สินของประชาชน และ 3) ข้างป่าจะต้องไม่ทำลายพืชผลการเกษตรของประชาชน เป็นไปตามกรอบการทำงาน คือ “ต้องดูแลคนก่อนเสมอ”

องค์การบริหารส่วนตำบลชุมแสง จังหวัดระยอง มีแนวทางการดำเนินนโยบายที่ชัดเจน คือไม่ให้ข้างป่าอยู่ในพื้นที่ชุมชนเป็นเวลานาน เพราะข้างป่าจะกลายเป็นข้างถิ่นที่เข้าครอบครองพื้นที่ชุมชนไปโดยปริยาย เนื่องจากข้างป่ามีพฤติกรรมเรียนรู้ที่จะใช้พื้นที่อย่างรวดเร็วและจะไม่ยอมออกไปไหน หากพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะทางกายภาพหรือมีภูมิประเทศที่มีปัจจัยการดำรงชีวิตของข้างป่าครบ คือ แหล่งน้ำ แหล่งอาหาร และมีพื้นที่หลบพัก ข้างป่าจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและไม่ยอมกลับเข้าป่า

องค์การบริหารส่วนตำบลคลองตะเกรา จังหวัดฉะเชิงเทรา มีนโยบาย “เซฟคน เซฟข้าง (SAVE คน SAVE ข้าง)” เพื่อลดความเสี่ยงและสามารถดำเนินงานอย่างปลอดภัยของเจ้าหน้าที่และอาสาสมัคร รวมถึงการป้องกันไม่ให้เกิดความสูญเสียต่อพี่น้องประชาชน โดยมีเป้าหมายและตัวชี้วัดทางนโยบาย คือ การเสียชีวิตของประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบเท่ากับศูนย์

เทศบาลตำบลโป่งน้ำร้อน เทศบาลตำบลทับไทร และองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี มีนโยบาย “ผลักดันช้างกลับสู่ป่าอนุรักษ์” “คนกับช้างจะมาอยู่ด้วยกันไม่ได้” โดยแต่ละมีรูปแบบการจัดการปัญหาช้างทั้งที่เหมือนและต่างกันตามบริบทของพื้นที่ และการมีทรัพยากรด้านการบริหารจัดการที่เพียงพอต่อระดับปัญหาความรุนแรงในพื้นที่

ทั้งนี้ ทุกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเห็นพ้องร่วมกันว่า **ปัญหาช้างป่าเป็นปัญหาระดับชาติ** ควรกำหนดให้เป็นวาระแห่งชาติว่าด้วยการแก้ไขปัญหช้างป่าที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน เนื่องจากการแก้ไขปัญหในบางเรื่องเกินขอบเขตอำนาจหน้าที่และการมีอยู่ของทรัพยากรของแต่ละองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเข้าไปแก้ไขปัญหาได้อย่างครอบคลุมเป็นธรรมชาติ เช่น การชดเชยเยียวยา การสร้างระบบป้องกันหรือแจ้งเตือนเมื่อช้างป่าออกจากป่าเข้ามาในชุมชน (รั้ว คูกันช้าง ระบบสัญญาณเตือน) เป็นต้น

รูปแบบและนโยบายการจัดการช้างป่าในพื้นที่รับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

กรณีศึกษาทั้ง 6 แห่ง ในพื้นที่ 4 จังหวัด จำแนกเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) 4 แห่ง เทศบาลตำบล (ทต.) 2 แห่ง ของภาคตะวันออก ประเทศไทย โดยมีรูปแบบการจัดการช้างป่า 3 ส่วน คือ 1) การจัดการช้างป่าเชิงป้องกัน 2) การผลักดันช้างป่า และ 3) ระบบเตือนภัย

การช่วยเหลือบรรเทาทุกข์และการชดเชยเยียวยา

เนื่องจากพื้นที่ ภาคตะวันออกโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทั้ง 6 แห่ง อยู่ภายใต้การประกาศให้เป็นพื้นที่ภัยพิบัติ “คชภัย” การช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ประชาชนโดย อปท.จึงเป็นการดำเนินการจ่ายเงินเพื่อการบรรเทาทุกข์ตามเกณฑ์และระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยเงินทดรองราชการเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน พ.ศ. 2562 ซึ่งพบว่าการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ไม่ครอบคลุมมูลค่าความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินที่สูญเสียและเกิดจากช้างป่า แม้ว่าบาง อปท. ที่มีงบประมาณหรือมีเงินรายได้เพียงพอก็ไม่สามารถนำงบประมาณการคลังท้องถิ่นมาใช้สมทบการบรรเทาทุกข์หรือชดเชยเยียวยาความเสียหายให้แก่ประชาชนได้ เนื่องจากมีความทับซ้อนกับ

การเบิกจ่ายตามระเบียบกระทรวงการคลังฯ ข้างต้น และเจ้าหน้าที่ฝ่ายการคลังระดับปฏิบัติการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) มีความกังวลต่อการถูกตรวจสอบกรมบัญชีกลาง และสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) สำหรับกองทุนช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบ เช่น กองทุนทับไทรรักษ์สัตว์ป่า หรือกองทุนจังหวัดที่เกิดขึ้นจากการบริจาคจากบริษัทเอกชน หรือการระดมทุนผ่านการขายเสื้อ ซึ่งเป็นรูปแบบการให้ความช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์และชดเชยเยียวยาประชาชนในพื้นที่ รวมไปถึงกองทุนเงินช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัย สำนักนายกรัฐมนตรีเข้ามาช่วยเหลือในบางกรณี

การจัดการเชิงโครงสร้างเพื่อความยั่งยืน

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเห็นพ้องร่วมกันว่า หากมีการก่อสร้างคูหรือรั้วกันช้างจะสามารถป้องกันช้างออกจากป่าได้เป็นอย่างดี โดยการก่อสร้างต้องมีการรับฟังและร่วมกันออกแบบก่อสร้างร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เข้าใจบริบทพื้นที่และเข้าใจพฤติกรรมการเข้า-ออกของช้างป่าเป็นอย่างดี เนื่องจากปัจจุบันพบว่าช้างป่ามีการเรียนและปรับตัวพฤติกรรมการใช้ชีวิตนอกพื้นที่ป่าอย่างรวดเร็ว การออกแบบรั้วหรือคูกันช้างที่สัมพันธ์กับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมช้างป่าอย่างรวดเร็วร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จึงมีความจำเป็นและต้องให้ความสำคัญ เมื่อการก่อสร้างแล้วเสร็จหรือหากมีช้างป่าเล็ดรอดออกมาจนกร้าวหรือคูกันช้างชุดอาสาสมัคร (ซึ่งมีการจัดตั้งอยู่ก่อนแล้ว) สามารถเข้าพื้นที่ผลักดันกลับคืนสู่ป่าได้อย่างทันที่รวมทั้งสามารถลาดตระเวนตรวจการณ์ร่วมกับชุดเคลื่อนที่เร็วกรมอุทยานแห่งชาติฯ เป็นการทำหน้าที่ร่วมกันอย่างบูรณาการ

โครงสร้างและตัวแบบการจัดการช้างป่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ภาคตะวันออก ประเทศไทย ณ ปัจจุบัน

ตามพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 กำหนดเงื่อนไขการช่วยเหลือประชาชนซึ่งกระทำได้ 4 ลักษณะ ได้แก่

1) การเตรียมการก่อนเกิดภัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสามารถในการใช้งบประมาณของตนเพื่อบูรณาการก่อนเกิดภัยพิบัติ การเบิกจ่ายดังกล่าวจะต้องดำเนินการตามคำสั่งของผู้บริหารส่วนท้องถิ่น

ซึ่งมีสิทธิในการตัดสินใจและมีอำนาจในการจัดสรรงบประมาณ

2) การช่วยเหลือประชาชนขณะเกิดภัย เมื่อเกิดภัยกรณีช้างป่า เกิดประเด็นปัญหาขึ้นจากการเตรียมการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน หากได้รับความเสียหายที่มีค่าใช้จ่ายที่สามารถสนับสนุนได้ และหากจำเป็นจะต้องมีการใช้ในเรื่องของการดูแลชีวิตประจำวันของประชาชน ภายใต้งบประมาณที่จัดไว้ให้สามารถเบิกจ่ายได้ ในขณะที่เกิดภัยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจ่ายได้โดยไม่ต้องมีการประกาศภัยพิบัติถือเป็นหน้าที่โดยตรง

3) การช่วยเหลือประชาชนหลังเกิดภัย ภายใต้งบประมาณที่จัดไว้จำเป็นต้องตรวจสอบเป็นหน้าที่ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการตรวจสอบความเสียหายที่เกิดขึ้น หากมีความจำเป็นในเรื่องของการบริหารจัดการดูแลประชาชน เช่น กรณีช่วยเหลือในเรื่องของการบาดเจ็บหรือเสียชีวิตในส่วนนี้ จะมีเงินของงบให้เงินช่วยเหลือเยียวยาคนละ 13,300 บาท

4) การบูรณาการ ตามข้อ 1 ข้อ 2 และข้อ 3 ขอให้มีการบูรณาการร่วมกันและไม่ซ้ำซ้อนกัน ในกรณีซ้ำซ้อนกันก็เป็นสิทธิของประชาชนที่จะได้รับ หากจำเป็นจะต้องบริหารจัดการต้องมีการพิสูจน์ทราบภายใต้งบประมาณที่กำหนดไว้

ประเมินแนวทางการจัดการช้างป่าโดยท้องถิ่นตามประกาศกระจายอำนาจ

ภารกิจที่สามารถดำเนินการได้ และสอดคล้องกับศักยภาพตัวแสดงสำคัญในภาคตะวันออก คือ การสร้างเครือข่าย การรวบรวมข้อมูล ซึ่งต้องอาศัยชุดอาสาสมัครช้างป่าของชุมชน และเจ้าหน้าที่เขตอนุรักษ์ทำงานร่วมกัน ขณะที่ภารกิจด้านการสร้างระบบแจ้งเตือน จำเป็นต้องอาศัยการลงทุนด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะกล้องแจ้งเตือนล่วงหน้าและโดรน ซึ่งท้องถิ่นควรมีงบประมาณเฉพาะในการจัดซื้อจากงบประมาณอุดหนุนเฉพาะที่ต้องมีเพื่อการบริหารจัดการช้างป่า ขณะเดียวกันบุคลากรด้านการจัดการช้างป่า เพื่อสนับสนุนในภารกิจเครือข่ายอาสา และการจัดการด้านอื่น ๆ จำเป็นต้องมีบุคลากรเฉพาะ หรืองบประมาณเฉพาะในการสนับสนุนให้เกิดการทำงานต่อเนื่อง โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความเสี่ยงภัยจากช้างป่า

การจัดทำแผนหรือโครงการเพื่อการจัดการช้างป่า ถือเป็นภารกิจสำคัญก่อนการดำเนินงานจัดการช้างป่าในพื้นที่ ซึ่งท้องถิ่นสามารถจัดทำแผนเชิงบูรณาการร่วมกับหน่วยงานและพื้นที่ แต่การจัดการช้างป่าถือเป็นงานที่ทำงานระยะยาว ดังนั้น คณะทำงานระดับนโยบายควรมีการตั้งคณะทำงานหรือการประชุมอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับปรุงบทบาทหน้าที่ของรัฐส่วนกลาง และควรมีคณะติดตามหนุนเสริมการทำงานของท้องถิ่นที่จะยกระดับเป็นต้นแบบจากกรมส่วนกลางของทั้ง 2 กรม คือ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นและกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

การช่วยเหลือสัตว์ป่าและการจัดสถานอนุบาล และการปรับปรุงแหล่งอาศัย จากงานวิจัยในพื้นที่ศึกษาหรือกรณีในภาคตะวันออก ถือว่าท้องถิ่นมีบทบาทน้อยและไม่สามารถนำการดำเนินการได้ด้วยความรู้ ทักษะ และความรู้เชิงลึก ซึ่งต้องอาศัยบุคลากรด้านสัตวแพทย์ จากกรมอุทยาน ฯ หรือส่วนปศุสัตว์จังหวัด ในการดูแลด้านการช่วยเหลือสัตว์ป่า และการปรับปรุงแหล่งอาศัย ต้องการความรู้ด้านนิเวศวิทยาและยังต้องการติดตามผลการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกหรือลบอย่างต่อเนื่องจากการประเมินด้านนิเวศวิทยาและพฤติกรรมช้างป่า

ข้อเสนอแนะ

กรอบแนวคิดการพัฒนากลไกการจัดการช้างป่าโดยท้องถิ่นของภาคตะวันออก มีดังนี้

1) การเพิ่มศักยภาพให้กับ อปท. และอาสาสมัคร ที่เป็นตัวแสดงสำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาช้างป่าในพื้นที่อนุรักษ์ โดยควรเพิ่มศักยภาพด้านความรู้ผ่านการอบรม การลงทุนด้านนวัตกรรม เช่น โดรนและกล้องแจ้งเตือน รวมถึงพัฒนาบุคลากรเฉพาะด้าน

2) กลไกด้านระเบียบและข้อกำหนด โดยท้องถิ่นเสนอการปรับปรุงระเบียบเยียวยาด้านพืชผลชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ความเสียหายที่เพิ่มสูงขึ้น การเพิ่มกองสิ่งแวดล้อมและสัตว์ป่าท้องถิ่นในพื้นที่เสี่ยงภัยช้างป่า

3) การจัดการบนฐานความรู้ โดยสอดคล้องกับสภาพพื้นที่และพฤติกรรมช้างป่า จำเป็นต้องจัดการบนข้อมูลด้านนิเวศวิทยาช้างป่า ทั้งนิเวศวิทยาการเคลื่อนที่ นิเวศวิทยาการกระจายและการหากินของช้างป่า การตอบสนองของชุมชนต่อช้างป่า พื้นฐาน

สำคัญ คือ การให้ท้องถิ่นเริ่มมีระบบฐานข้อมูลและการติดตามของตนเอง ผ่านระบบการแจ้งเตือนและการเก็บข้อมูลของอาสาสมัคร

4) การจัดการอย่างมีส่วนร่วม ข้อค้นพบจากงานวิจัยและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือ ชุมชนต้องการออกแบบการจัดการด้วยตนเอง ซึ่งขยายขอบเขตจากมีส่วนร่วมเป็นการจัดการร่วมและนำไปสู่การจัดการได้ในบางภารกิจของการกระจายอำนาจ ดังนั้น Co-management, Co-Design และ Co-Production of Knowledge ควรเป็นแนวทางการจัดการอย่างมีส่วนร่วมของภาคตะวันออก

5) การจัดการความขัดแย้ง โดยทางท้องถิ่น ทั้ง 6 พื้นที่ได้รับความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างและความขัดแย้งระหว่างคนกับคนที่เกิดขึ้นเมื่อมีการผลักดันช้างข้ามหมูบ้าน กลไกการจัดการความขัดแย้งของท้องถิ่นควรเปิดพื้นที่ให้ระหว่างกลุ่ม ระหว่างชุมชนได้พูดคุยเพื่อลดความขัดแย้ง และสร้างกลไกการทำงานร่วมกัน

6) การกระจายอำนาจและแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น การกระจายอำนาจด้านงบประมาณที่ชุมชนท้องถิ่นเรียกร้องเพิ่มเติมในการได้รับงบประมาณประจำหรืองบอุดหนุนเฉพาะกิจด้านการบริหารจัดการช้างป่า นอกจากนี้ จากการทบทวนงานวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างนิเวศทางเศรษฐกิจหรือกลไกการเงินที่ชุมชนจะได้ประโยชน์จากการดูแลช้าง หรือการอนุรักษ์ช้างป่า ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญช่วยสร้างการปรับตัวและอยู่ร่วมได้ในระยะยาวสรุปกลไกทั้ง 6 และโครงการและแผนการจัดการช้างป่าควรมีกลไกกลั่นกรองของท้องถิ่น และกลไกระดับบนจากการกลั่นกรองของนักวิชาการหรือจังหวัดในโครงการขนาดใหญ่ เช่น รั้วกึ่งถาวร คูกันช้าง เป็นต้น

บทสรุปและการวิเคราะห์

ช้างเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศ โดยมีบทบาทและหน้าที่ชัดเจนและเป็นตัวบ่งชี้ถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศหรือถิ่นอาศัย โดยเฉพาะช้างป่าถือเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองที่อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ห้ามล่า ห้ามครอบครองอวัยวะชิ้นส่วนของช้าง รวมทั้งช้างและผลิตภัณฑ์ที่ทำจากช้าง ผู้กระทำผิดมีโทษจำคุก ไม่เกิน 4 ปี หรือปรับไม่เกิน 40,000 บาท

หรือทั้งจำและปรับ ข้อมูลการสำรวจของกรมอุทยานแห่งชาติ เมื่อปี 2566 ประชากรช้างป่าในธรรมชาติของประเทศไทย มีจำนวน 4,013-4,422 ตัว โดยกระจายตัวตามพื้นที่อุทยานทั้งหมด 91 แห่ง เนื่องจากช้างป่าเป็นสัตว์ขนาดใหญ่ มีความต้องการพื้นที่อาศัยและแหล่งอาหารเป็นบริเวณกว้าง จึงเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นระหว่างคนกับช้างที่เกิดขึ้นทั่วทุกภาคของประเทศไทย จนกลายเป็นวาระสำคัญของชาติ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขเพื่อให้ปัญหาดังกล่าวมีมูลค่าเป็นศูนย์และคนกับช้างสามารถอาศัยอยู่ร่วมกันได้โดยปกติสุข ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาคราชการและภาคเอกชนจะต้องบูรณาการความร่วมมือกันแสวงหามาตรการในการแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่า แม้ที่ผ่านมาจะมีมาตรการทางกฎหมายและกฎระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ ซึ่งดำเนินการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ แต่ปัญหาเหล่านั้นยังคงเกิดขึ้นและส่งผลกระทบอย่างต่อเนื่อง การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างจะต้องมีความยั่งยืนด้วยการลดปัจจัยเสี่ยง เช่น การกำหนดพื้นที่บริเวณที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของช้างให้เพียงพอต่อปริมาณช้างในปัจจุบัน และจำนวนที่คาดว่าจะเพิ่มขึ้นในอนาคต ตลอดจนมีแผนงานหรือมาตรการที่จะรับมืออย่างมีขั้นตอนและกระบวนการที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและกฎหมายหรือกฎระเบียบต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริงของแต่ละพื้นที่ เช่น การแก้ไขปรับปรุงกฎหมายให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางและความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ และการจัดสรรงบประมาณอย่างเพียงพอในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่เหมาะสมและทันสมัย เพื่อให้การเฝ้าระวังป้องกันมีประสิทธิภาพสูงสุด นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่หรือบุคลากรซึ่งมีบทบาทหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างจะต้องได้รับการดูแลด้านสวัสดิการอย่างเพียงพอและทั่วถึง ได้รับการฝึกอบรมอย่างเข้มข้นเกี่ยวกับรูปแบบการดำรงชีวิตและพฤติกรรมของช้างป่า และที่สำคัญจะต้องสอดคล้องกับลักษณะของปัญหาความขัดแย้งในแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ การเยียวยาผลกระทบที่เกิดจากช้างป่าในระดับบุคคลหรือพื้นที่การเกษตรที่ได้รับความ

เสียหาย ควรมีความสมดุลและยุติธรรมต่อมูลค่าความเสียหายที่เกิดขึ้น เพื่อลดความรุนแรงด้านความรู้สึกที่คนมีต่อช้างป่าและป้องกันการทำร้ายช้างป่าซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดต่อกฎหมาย หากสามารถดำเนินการได้ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างก็จะนำไปสู่ความเป็นปกติสุขและยั่งยืน

ทั้งนี้ ผลการวิจัยที่ได้นำเสนอไปข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของบทสรุปในประเด็นที่สำคัญ หากผู้อ่านมีความสนใจต้องการศึกษารายละเอียดเพิ่มเติม สามารถสืบค้นได้ตาม QR Code ที่แนบมาท้ายบทความนี้

บรรณานุกรม

พิเชฐ นุ่นโต. (2567). การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อจัดการความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย. กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่. สืบค้น 8 เมษายน 2568 จาก https://drive.google.com/file/d/1h-nMCfuZ7f24BExrgFohTmapygzpZd/view?usp=drive_link

ศึกษารายละเอียดของรายงานวิจัยได้ที่

การจัดการปัญหาช้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ในตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี

วิจัยโดย ทิพย์วรรณ ทิพย์สุตร
เรียบเรียงโดย วิจิตรา ประยูรวงษ์
วิทยากรเชี่ยวชาญ

การศึกษาการจัดการปัญหาช้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐในการช่วยกันแก้ปัญหาช้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งผลการศึกษาจะสะท้อนผลลัพธ์และปัญหาที่เกิดจากการร่วมมือกันระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ ตลอดจนนำไปสู่แนวทางการปรับปรุงวิธีการแก้ไขปัญหาช้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชุมชน ให้บรรลุผลสืบไป

บทนำ

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าเกิดขึ้นมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่มีคนเข้าไปในพื้นที่ป่าและทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่า โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ที่เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า คือ บริเวณชุมชนหรือพื้นที่เกษตรกรรมที่อยู่ใกล้กับพื้นที่คุ้มครองซึ่งทำให้เกิดปัญหารุนแรงเนื่องจากช้างป่าทำร้ายคนถึงขั้นเสียชีวิต และนำไปสู่การตายของช้างป่าอันเนื่องมาจากถูกคนทำร้าย ซึ่งมีแนวโน้มที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ประเด็นของการเกิดข้อขัดแย้ง คือ ปัญหาการแย่งชิงพื้นที่ ราบริมแหล่งน้ำแหล่งอาหาร และแหล่งหลบภัยที่สำคัญของช้างป่า ในช่วงฤดูฝนที่ยังมีอาหารอุดมสมบูรณ์ ช้างป่าสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่เมื่อถึงฤดูแล้งอาหารและน้ำขาดแคลนช้างป่าจึงต้องเข้ามาหากินผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่เกษตรกรรมของมนุษย์ ซึ่งปัญหานี้ได้เกิดกับหลายประเทศ เช่น อินเดีย มาเลเซีย เนปาล รวมทั้งประเทศไทยด้วย ในประเทศเนปาลเมื่อ 15 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ประชากรช้างป่าได้เข้าทำลายพืชผลทางการเกษตร ตลอดจนเข้าทำลายบ้านเรือนของมนุษย์มากกว่า 277 หลัง และทำร้ายชาวบ้านเสียชีวิตมากกว่า 66 คน อันเป็นเหตุทำให้ช้างป่าถูกทำร้ายเสียชีวิตกว่า 23 ตัว โดยแต่ละประเทศก็ได้มีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งในบางแห่งสามารถลดปัญหาลงได้บ้าง

สำหรับประเทศไทยความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่านั้นเป็นปัญหาที่ทวีความรุนแรงขึ้นทุกวัน ในหลายพื้นที่มีคนถูกช้างป่าทำร้ายจนถึงขั้นเสียชีวิต ขณะเดียวกันช้างป่าจำนวนมากไม่น้อยถูกทำร้ายถึงขั้นเสียชีวิตจากวิธีป้องกันตัวของมนุษย์ สาเหตุของปัญหา คือ มนุษย์บุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำเกษตรกรรมทำให้เกิดการเผชิญหน้ากันระหว่างคนกับช้างป่าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จังหวัดเพชรบุรีเป็นอีกเขตหนึ่งที่มีช้างป่าอาศัยอยู่มาเป็นเวลานาน

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการจัดการปัญหาช้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกิน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี เพื่อการจัดการปัญหาช้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกิน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี และได้แนวทางแก้ปัญหาช้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกิน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี โดยเฉพาะชาวบ้านจำนวนมากที่ต้องอยู่อาศัยอย่างหวาดระแวง ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของชีวิตและทรัพย์สินจากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐในการช่วยกันแก้ปัญหาช้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งผลการศึกษาจะสะท้อนผลลัพธ์และปัญหาที่เกิดจากการร่วมมือกันระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ ตลอดจนนำไปสู่แนวทางการ

ปรับปรุงวิธีการแก้ไขปัญหาล้างป่าบุกรุกถิ่นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชุมชนให้บรรลุผลสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินระดับการจัดการปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี

2. เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมการจัดการปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี จำแนกด้วยลักษณะประชากรของกลุ่มตัวอย่าง

3. เพื่ออธิบายความสัมพันธ์การจัดการปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนกับปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

ผลการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “การจัดการปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี ” สรุปผลการศึกษา ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ระดับการจัดการปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก หากพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าความเห็นของประชาชนในตำบลป่าเต็งอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีความเห็นในเรื่องชุมชนพึงพอใจในการป้องกันล้างป่าบุกรุก อยู่ในระดับมาก 4 ข้อ คือ 1) การจัดการป้องกันล้างป่ามีการปรับเปลี่ยนวิธีการตลอดเวลา เพราะธรรมชาติของล้างนั้นเรียนรู้เร็ว ปรับตัวเก่ง และมีความฉลาด การจัดการที่ยั่งยืนต้องอาศัยความเข้าใจ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการนำข้อมูลใหม่ ๆ มาใช้ประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่อง 2) ชุมชนร่วมกันจัดการปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ตั้งกลุ่มเฝ้าระวังล้างป่า หรือเครือข่ายเฝ้าระวังภัย 3) ชุมชนร่วมพัฒนาวิธีการป้องกัน เช่น การ ตั้งกลุ่มเฝ้าระวังล้างป่า หรือเครือข่ายเฝ้าระวังภัย และ 4) ประชาชนในชุมชนสามารถร่วมกันผลิตอุปกรณ์การป้องกันล้างป่า และคิดค้นวิธีป้องกันล้างด้วยวัสดุพื้นบ้าน เช่น ทำรั้วพริก ผสมน้ำมัน ไข่ระขี้งี ไฟฉายและแสงไฟ

2. ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมการจัดการปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกิน จำแนกด้วยลักษณะประชากรของกลุ่มตัวอย่างของประชาชนในตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี พบว่าประชาชนที่มีเพศ สถานภาพ รายได้ต่อเดือน แตกต่างกัน มีประสิทธิผลของการจัดการปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินแตกต่างกัน ส่วนอายุ ระดับการศึกษา แตกต่างกัน มีประสิทธิผลของการจัดการปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินไม่แตกต่างกัน

3. ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินกับการมีส่วนร่วมการแก้ปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินของประชาชนในตำบลป่าเต็ง พบว่ามีความสัมพันธ์เชิงบวกระดับต่ำ และมีปัจจัยการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกิน โดยมีความสัมพันธ์เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการลำดับความสำคัญ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยได้ข้อค้นพบจากการวิจัยนำมาสู่การวิเคราะห์เพื่อสร้างข้อเสนอแนะการจัดการปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) ควรมีการผลักดันล้างป่าให้กลับเข้าสู่ป่าโดยความร่วมมือของทุกภาคส่วนเพื่อแก้ปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินให้มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลเพิ่มขึ้น

2) ควรมีการจ่ายค่าชดเชยให้แก่เกษตรกรที่ได้รับผลกระทบที่ล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกิน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาทัศนคติของประชาชนของตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี และแนวทางแก้ไขปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกิน

2) ศึกษาเชิงสำรวจความพึงพอใจของประชาชนของตำบลป่าเต็ง อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรีที่มีต่อการแก้ไขปัญหาล้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกิน

บทสรุปและการวิเคราะห์

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าเป็นวิกฤตที่ยืดเยื้อและทวีความรุนแรงขึ้นในหลายพื้นที่ของประเทศไทย โดยเฉพาะพื้นที่รอยต่อระหว่างชุมชนกับป่าธรรมชาติ ซึ่งช้างป่าได้สูญเสียถิ่นอาศัยจากการขยายพื้นที่เกษตรกรรมและการบุกรุกป่าไม้ของมนุษย์ กรณีศึกษาในตำบลป่าเต็ง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี เป็นตัวอย่างสำคัญของพื้นที่ที่เผชิญปัญหาดังกล่าว และมีความพยายามในการจัดการปัญหาผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างจริงจัง

จากผลการวิจัย พบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในระดับสูง โดยเฉพาะในด้านการร่วมพัฒนาวิธีการป้องกัน เช่น การตั้งกลุ่มเฝ้าระวังช้างป่า การผลิตอุปกรณ์ป้องกันจากวัสดุพื้นบ้าน รวมทั้งการปรับเปลี่ยนวิธีการตามพฤติกรรมของช้างที่เรียนรู้ได้รวดเร็ว สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงความตระหนักรู้และความร่วมมือในระดับชุมชนที่เข้มแข็ง ดังนั้น ภาครัฐจึงควรเสริมสร้างบทบาทของประชาชน โดยสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และจัดให้มีการรวมกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลสร้างแนวทางใหม่ในการจัดการปัญหา และวางแผนร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐ รวมถึงส่งเสริมเทคโนโลยีและภูมิปัญญา โดยสนับสนุนอุปกรณ์ป้องกันที่ทันสมัยควบคู่กับการใช้วัสดุท้องถิ่น เช่น กล้องอินฟราเรด รั้วไฟฟ้า แบบพลังงานแสงอาทิตย์ พร้อมฝึกอบรมการสร้างอุปกรณ์ใหม่จากภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐควรมีการผลักดันให้ช้างป่ากลายเป็นวาระระดับจังหวัด เพื่อจัดสรรงบประมาณช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบ และจัดทำแผนที่เสี่ยงภัยช้างป่าเพื่อใช้ในการวางแผนเมืองและแนวป้องกันในอนาคต ทั้งนี้ การแก้ปัญหาช้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินในตำบลป่าเต็งไม่อาจอาศัยเพียงมาตรการบังคับใช้ทางกฎหมายหรือความพยายามของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น แต่ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและภูมิประเทศ และความเข้าใจธรรมชาติของช้าง เพื่อให้การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างเป็นไปอย่างสมดุล ยั่งยืน และปลอดภัยสำหรับทั้งสองฝ่าย

ทั้งนี้ ผลการวิจัยที่ได้นำเสนอไปข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของบทสรุปในประเด็นที่สำคัญ หากผู้อ่านมีความสนใจต้องการศึกษารายละเอียดเพิ่มเติม สามารถสืบค้นได้ตาม QR Code ที่แนบมาท้ายบทความนี้

บรรณานุกรม

ทิพย์วรรณ ทิพย์สูตร. (2567). การจัดการปัญหาช้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกิน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลป่าเต็ง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี. สืบค้น 1 เมษายน 2568 จาก <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JPLM/article/view/1094/768>

ศึกษารายละเอียดของรายงานวิจัยได้ที่

บทวิเคราะห์ การจัดการความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในประเทศไทย

เรียบเรียงโดย นันทิยา ชายเกตุ

ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของประเทศไทย โดยเฉพาะบริเวณที่อยู่ติดกับเขตอนุรักษ์ เช่น บริเวณแนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ในกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าตะวันตก และกลุ่มป่าตะวันออก สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง คือ การที่ช้างป่าออกนอกพื้นที่ป่าเพื่อหากินพืชไร่ แหล่งน้ำ และแหล่งอาหาร ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัย แหล่งน้ำ และแหล่งอาหารที่เพียงพอภายในเขตป่าอนุรักษ์ พื้นที่ป่าหลายแห่งที่เป็นถิ่นอาศัยของช้างป่าเริ่มขาดแคลนพืชอาหารและแหล่งน้ำ รวมถึงสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขามีสภาพลาดชันสูง ทำให้พื้นที่อาศัยที่เหมาะสมลดลง อีกปัจจัยหนึ่ง คือ การที่ช้างป่ามีการเรียนรู้และปรับตัวกรรมการใช้ชีวิตนอกพื้นที่ป่าอย่างรวดเร็ว ช้างป่ามีความสามารถในการเอาชีวิตรอดและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ได้ดี

นอกจากนี้ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับช้างป่าของประชาชนในพื้นที่มีปัญหา ทำให้เกิดการสื่อสารข้อมูลที่ผิดพลาด และการผลักดันช้างป่าออกจากชุมชนทำให้เกิดความขัดแย้งข้ามพื้นที่ ปัญหาที่ดินทำกินทับซ้อนกับแนวเขตป่าอนุรักษ์ยังเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่กับราษฎรด้วย

ผลกระทบจากความขัดแย้ง

1. ความเสียหายต่อทรัพย์สินและพืชผลทางการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพืชที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง ทำให้รายได้ของเกษตรกรลดลงโดยในบางพื้นที่ ความเสียหายต่อพืชผลทางการเกษตรเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2. ประชาชนได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตจากการถูกช้างป่าทำร้าย มีรายงานสถิติการเสียชีวิตของชาวบ้านในหลายพื้นที่ เช่น จังหวัดฉะเชิงเทรา มีชาวบ้านเสียชีวิตจากการถูกช้างป่าทำร้ายถึง 5 คนในรอบ 2 ปี และในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ดงใหญ่ มีชาวบ้านถูกช้างป่าทำร้ายเสียชีวิตรวม 5 ราย ในปี พ.ศ. 2562 และมีสถิติผู้เสียชีวิตจากช้างป่ารวม 15 คน ขณะที่ช้างป่าถูกฆ่า 12 ตัว ผลกระทบนี้ทำให้ประชาชนในพื้นที่ต้องอยู่อย่างหวาดกลัว ไม่กล้าออกไปกรีดยางหรือใช้ชีวิตตามปกติ

3. ช้างป่าเสียชีวิตจากอุบัติเหตุและถูกทำร้าย ส่งผลเสียต่อการอนุรักษ์ช้างป่าในระยะยาว นอกจากนี้ยังเกิดความขัดแย้งระหว่างคนกับคน เมื่อมีการผลักดันช้างป่าข้ามหมู่บ้าน ทำให้หมู่บ้านหรือชุมชนปลายทางไม่พอใจ เนื่องจากความเสียหายจะเกิดขึ้นในทิศทางที่ถูกผลักดัน รวมถึงความขัดแย้งภายในชุมชน เช่น กลุ่มคนรักช้างที่ให้อาหารช้างและต่อต้านกลุ่มจิตอาสาผลักดันช้าง

4. เจ้าหน้าที่ และทีมอาสาสมัครผลักดันช้างป่าต้องทำงานโดยเผชิญความเสี่ยงภัยต่อการบาดเจ็บและเสียชีวิตทั้งกลางวันและกลางคืน โดยไม่ได้รับงบประมาณอย่างเพียงพอ

แนวทางการจัดการเชิงป้องกัน

1. การสร้างแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร และโป่งเทียมภายในป่าอนุรักษ์ให้เพียงพอ เพื่อลดแรงจูงใจให้ช้างป่าออกมานอกพื้นที่ แนวทางนี้ได้รับการพัฒนาในหลายพื้นที่ เช่น "กุยบุรีโมเดล" อุทยานแห่งชาติกุยบุรีได้ดำเนินการจัดทำแปลงหญ้า แหล่งอาหาร และแหล่งน้ำ รวมถึงโป่งเทียม เพื่อให้ช้างป่าและสัตว์ป่าอื่นๆ มีแหล่งอาหารที่มีคุณภาพและปริมาณเพียงพอ ดึงดูดให้สัตว์ป่าอาศัยในพื้นที่ป่า ไม่ออกหาอาหารในพื้นที่การเกษตรของราษฎร อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าวไม่ควรอยู่ใกล้แนวขอบป่าที่ติดกับที่ดินหรือแปลงเกษตรของประชาชน เนื่องจากอาจเป็นการดึงดูดให้ช้างป่าออกมาบริเวณพื้นที่ชายขอบมากยิ่งขึ้นและออกหากินนอกเขตในที่สุด

2. การสร้างแนวเขตกั้น เช่น คูกันช้าง รั้วไฟฟ้า รั้วรั้งผึ้ง หรือรั้วถาวร เพื่อป้องกันช้างป่าบุกรุก การสร้างแนวกันช้างพร้อมถนนตรวจการรมที่ตาดคอนกรีต ถือเป็นแนวทางหนึ่งที่ศึกษาว่าสามารถกันช้างได้ร้อยละ 100 อย่างไรก็ตาม การสร้างโครงสร้างเหล่านี้จำเป็นต้องมีการศึกษาความเหมาะสมของพื้นที่ การออกแบบร่วมกับชุมชนและท้องถิ่น และการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากช้างป่ามีการพัฒนาและสามารถเอาชนะสิ่งกีดขวางได้ เช่น ดันรั้วไฟฟ้าพัง หรือทำบันไดดินข้ามคู นอกจากนี้ การก่อสร้างแนวป้องกันบางครั้งไม่มีการฝังท่อระบายน้ำ ทำให้น้ำท่วมขังและรั้วชำรุด หรือแนวป้องกันบางแห่งยังก่อสร้างไม่ตลอดแนว

3. การจัดตั้งและสนับสนุนทีมอาสาสมัครเฝ้าระวัง และผลักดันข้างป่า โดยเสนอให้มีค่าตอบแทน อุปกรณ์ และยานพาหนะพร้อมน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับอาสาฯ การหนุนเสริมศักยภาพของอาสาให้มีมาตรฐาน ได้รับสวัสดิการ และมีอุปกรณ์ที่จำเป็นในการรักษาทีมอาสาให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. การใช้เทคโนโลยีและข้อมูลภูมิสารสนเทศ เช่น ข้อมูลดาวเทียมและ GIS เพื่อทำแผนที่แหล่งอาหารและแหล่งน้ำ วิเคราะห์การใช้ประโยชน์ที่ดิน พฤติกรรมและเส้นทางข้างป่า รวมถึงการติดตั้งกล้อง Ncaps และโดรน เพื่อเฝ้าระวัง นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาระบบแจ้งเตือนผ่านมือถือหรือแอปพลิเคชัน และการติดปลอกคอสัญญาณดาวเทียมเพื่อศึกษาพฤติกรรมเคลื่อนที่ของข้างป่า

แนวทางการแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดเหตุการณ์

เมื่อเกิดเหตุการณ์ข้างป่าบุกรุกพื้นที่ชุมชนหรือพื้นที่เกษตรกรรม จำเป็นต้องมีการแก้ไขปัญหาอย่างทันท่วงที ดังนี้

1. การผลักดันข้างป่ากลับเข้าป่า ซึ่งดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัครที่มีความรู้ความชำนาญ เพื่อไม่ทำให้ข้างตกใจ โมโห และทำร้ายคน อาสาสมัครผลักดันข้างป่าควรได้รับการอบรมให้ความรู้การผลักดันข้างป่าที่ถูกต้อง

2. กรณีที่มีข้างป่าเกาะออกมานอกพื้นที่อนุรักษ์บ่อยครั้ง อาจพิจารณาย้ายไปยังสถานที่กักกันข้างป่าชั่วคราว ซึ่งสถานที่กักกันต้องมีการบริหารจัดการเรื่องอาหารและแหล่งน้ำ รวมถึงมีการซ่อมแซมปรับปรุงแนวป้องกันให้แข็งแรงขึ้น อย่างไรก็ตาม การกักกันเป็นเพียงมาตรการชั่วคราวและพื้นที่อาจมีจำกัด

3. การชดเชยและเยียวยาความเสียหายให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากข้างป่าทำลายพืชผลทางการเกษตร รวมถึงช่วยเหลือผู้ได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิต ปัญหาที่พบ คือ วงเงินเยียวยาต่ำกว่าความเสียหายจริง และกระบวนการตรวจสอบและจ่ายเงินใช้เวลานาน จึงมีการเรียกร้องให้ปรับปรุงให้ความเป็นธรรม และสอดคล้องกับมูลค่าความเสียหาย นอกจากนี้ ยังมีการนำเสนอการประกันภัยให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากข้างป่า โดยอาจอุดหนุนผ่านกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

การมีส่วนร่วมและการจัดการร่วม

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญในการจัดการความขัดแย้งระหว่างคนกับข้างป่าอย่างยั่งยืน โดยชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการออกแบบการจัดการด้วยตนเอง โดยการจัดการร่วม (Co-management) การออกแบบร่วม (Co-Design) และการสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน (Co-Production of Knowledge) นอกจากนี้ ควรมีการสร้างกลไกการจัดการความขัดแย้งในระดับท้องถิ่นเพื่อเปิดพื้นที่ให้มีการหารือและรับฟังความคิดเห็น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

การสร้างความรู้ความเข้าใจในชุมชน เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนต่อการอยู่ร่วมกับข้างป่า โดยการเรียนรู้ผ่านกระบวนการส่งต่อองค์ความรู้และแนวทางการจัดการ เช่น การเรียนรู้พฤติกรรมข้าง การจัดการกลุ่ม การระดมทุน

การปรับเปลี่ยนพืชเกษตร และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ตลอดจนส่งเสริมแนวคิดการอยู่ร่วมกันอย่าง "เพื่อนบ้าน" คือ การแยกกันอยู่ แต่ต้องสร้างความเข้าใจในการดำเนินชีวิตในระบบนิเวศคนกับข้าง

ทั้งนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหาข้างป่า เช่น การจัดทำแผนงาน การจัดตั้งศูนย์อำนวยการ/ศูนย์บัญชาการ การสนับสนุนอุปกรณ์เฝ้าระวัง การสร้างเครือข่าย

บทบาทของสภาผู้แทนราษฎร

สภาผู้แทนราษฎรมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งระหว่างคนกับข้างป่า โดยได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาติดตามผลการดำเนินงานและศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาข้างป่าอย่างยั่งยืน รวมทั้งมาตรการเยียวยาความเสียหายให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อศึกษาและติดตามปัญหาดังกล่าว ได้แก่ คณะอนุกรรมการพิจารณาปรับปรุงกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์และจัดการข้างป่าอย่างยั่งยืน คณะอนุกรรมการศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งอาหาร แหล่งน้ำ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อแก้ไขปัญหาผลกระทบจากภัยข้าง และคณะอนุกรรมการศึกษาการแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบหลักเกณฑ์ และมาตรการเยียวยาความเสียหายจากภัยข้างป่าให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ โดยคณะอนุกรรมการดังกล่าวได้มีการพิจารณาศึกษาเกี่ยวกับมาตรการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากภัยข้างป่า

และมีการติดตามการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ในการจัดทำระเบียบกฎหมายลำดับรองเกี่ยวกับการเยียวยาความเสียหายจากภัยช้างป่า และการบริหารจัดการปัญหาช้างป่า ในภาพรวมอย่างใกล้ชิด ตลอดจนการเดินทางไปศึกษาดูงานในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาช้างป่า เพื่อรวบรวมข้อมูลและรับฟังความคิดเห็นจากผู้ได้รับผลกระทบและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลและข้อเสนอแนะที่ได้รับมาประกอบการพิจารณาแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ

ควรมุ่งเน้นการกระจายอำนาจและงบประมาณให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้สามารถนำงบประมาณมาใช้แก้ไขปัญหาจากภัยช้างป่า การแก้ไขกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถนำรายได้จากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มาใช้ในการเยียวยาและแก้ไขปัญหาได้โดยตรง การจัดตั้งกองทุนช้างแห่งชาติเพื่อชดเชยความเสียหาย และการพัฒนาระบบประกันภัยสำหรับผู้ได้รับผลกระทบจากช้างป่า นอกจากนี้ควรมีการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับประเทศ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกกระดับ โดยเฉพาะการจัดการร่วมระหว่างชุมชนกับภาครัฐ ซึ่งจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างคนกับช้างป่า

บรรณานุกรม

คณะอนุกรรมการศึกษาการแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบหลักเกณฑ์และมาตรการเยียวยาความเสียหายจากภัยช้างป่าให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ ในคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาติดตามผลการดำเนินงานและศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่าอย่างยั่งยืน รวมทั้งมาตรการเยียวยาความเสียหายให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ สภาผู้แทนราษฎร. (2567). รายงานผลการพิจารณาการศึกษาของคณะอนุกรรมการศึกษาการแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบหลักเกณฑ์ และมาตรการเยียวยาความเสียหายจากภัยช้างป่าให้กับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ. สืบค้น 17 เมษายน 2568 จาก <https://web.parliament.go.th/assets/portals/400/fileups/512/files/รวมรายงานผลการพิจารณาการศึกษาของคณะอนุกรรม.pdf>

ทิพย์วรรณ ทิพย์สุตร. (2567). การจัดการปัญหาช้างป่าบุกรุกพื้นที่ทำกินโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลป่าเต็งอำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี. สืบค้น 1 เมษายน 2568 จาก <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JPLM/article/view/1094/768>

พิเชฐ นุ่นโต. (2567). การศึกษาแนวทางพัฒนาศักยภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อจัดการความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ชุมชนภาคตะวันออก ประเทศไทย. กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่. สืบค้น 8 เมษายน 2568 จาก https://drive.google.com/file/d/1h-nMcfuZ7f24BExrrgFohTmapytgzpZd/view?usp=drive_link

ภูติท โทณผลิน. (2565). มาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหาคอพิทระหว่างช้างป่ากับคน ศึกษากรณีพื้นที่อุทยานแห่งชาติป่าเขาใหญ่-ดงพญาเย็น. สืบค้น 4 เมษายน 2568 จาก https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2022/TU_2022_6101034525_15886_22516.pdf

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักวิชาการ. (2564). เอกสารประกอบการพิจารณาญัตติเรื่อง ขอให้สภาผู้แทนราษฎรตั้งคณะกรรมการวิสามัญติดตามผลการดำเนินงานแก้ไขปัญหช้างป่าและศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่าอย่างยั่งยืน. สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2568 จาก <https://prt.parliament.go.th/server/api/core/bitstreams/911dcb07-a529-4f52-864d-f2557946bc14/content>

Sukmasuang, R., Sompud, C., Kaewkrom, P., Thongjued, K., Jaitrong, W., & Tantipisanuh, N. (2024). Review: Status of wild elephant, conflict and conservation actions in Thailand. Biodiversitas, 25(4), 1479-1498. Retrieved April 12, 2025 from https://www.researchgate.net/publication/379979689_Review_Status_of_wild_elephant_conflict_and_conservation_actions_in_Thailand

การเผยแพร่ความรู้ด้านงานวิจัยและพัฒนา โดยกลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร มีผลงาน 6 รูปแบบที่สำคัญ ซึ่งสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ที่เว็บไซต์ "คลังสารสนเทศของสถาบันนิติบัญญัติ" ดังนี้

1. รายงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ (Full text) โดยสถาบัน นักวิชาการอิสระ และนิสิตนักศึกษา ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานฯ รวมถึงผลงานวิจัยที่จัดทำโดยบุคลากรของกลุ่มงานวิจัยและพัฒนา
2. บทความวิจัยปริทัศน์ (Research Review Article) บทความวิชาการที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด องค์ความรู้ และผลงานวิจัยต่าง ๆ เพื่อประมวลความรู้และหาข้อสรุปในเรื่องหรือประเด็นใดประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ ทั้งข้อเท็จจริงและข้อเสนอแนะในวงสาธารณะและกิจการที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายนิติบัญญัติ
3. บทความวิจัยสำหรับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและกรรมการ (Research Focus) เอกสารทางวิชาการที่รวบรวมข้อมูล ในรูปของบทความวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎร และภารกิจของคณะกรรมการสามัญ
4. เอกสารวิชาการ "เกาะกระแสโพล" เป็นเอกสารที่นำเสนอผลการสำรวจความคิดเห็น (Poll) ในประเด็นที่อยู่ในกระแสความสนใจ ของสังคม พร้อมทั้งวิเคราะห์เสนอความคิดเห็นและมุมมองด้านต่าง ๆ ด้วยการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. บทสรุปเชิงนโยบาย (Policy Brief) เป็นการศึกษาผลงานวิจัยหรืองานวิชาการมาศึกษาประกอบกัน ในขอบเขตของปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้น เพื่อนำเสนอนโยบายทางเลือกต่าง ๆ ที่เป็นไปได้ให้แก่ผู้อ่าน ที่เป็นข้อเสนอแนะหรือแนวทางแก้ไขปัญหาค่าที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ

เข้าถึงและเรียกดูเอกสาร (download) ทั้ง 5 ฉบับข้างต้นได้ที่

6. บทความวิจัยออกอากาศในรายการวิจัยก้าวไกล สามารถรับฟังได้ในรายการ "วิจัยก้าวไกล" ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภา ระบบ F.M. คลื่นความถี่ 87.5 MHZ และระบบ A.M. คลื่นความถี่ 1071 KHZ ทุกวันเสาร์ ตั้งแต่เวลา 07.30-08.00 นาฬิกา

รับฟังรายการย้อนหลังได้ที่

